Лопе де Вега

Собака на сіні

П'єса

Переклад з іспанської: М. ЛУКАШ

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Д і а н а — графиня де Бельфлор.

Т е о д о р о — її секретар.

М а р ч е л л а, Д о р о т е я, А н а р д а — її покоївки.

О к т а в і о — її кастелян.

Ф а б і о — її камердинер.

Г р а ф Ф е д е р і к о, Г р а ф Л ю д о в і к о,

М а р к і з Р і к а р д о.

Т р і с т а н — лакей у Теодоро.

К а м і л л о, Л е о н і д о, Ч е л і о — слуги.

Ф у р і о, Л і р а н о, А н т о н е л л о — Трістанові товариші.

П а ж.

Діється в Неаполі.

ДІЯ ПЕРША

Зал у графининому палаці.

ЯВА ПЕРША

Т е о д о р о і Т р і с т а н, тікають.

Т е о д о р о

Утікай скоріш, Трістане!

Т р і с т а н

От так вилазка невдала!

Т е о д о р о

Певно, нас вона впізнала?

Т р і с т а н

Хто її' зна... Можливо, пане.

ЯВА ДРУГА

Д і а н а.

Д і а н а

Не тікайте, зупиніться!

Ну ж бо! Хто ви, кавалере?

Що це, справді, за манери?

Я кому кажу? Верніться!
Люди! Слуги! Де ви ділись?
Все мов вимерло кругом...
Це ж не привид, не фантом,
не вві сні мені приснилось.
Гей! Чи всі вже полягали?
— 5 —
ЯВА ТРЕТЯ
Ф а б і о, Д і а н а.
Ф а б і о
Пані кликали мене?
Д і а н а
Зло мене бере страшне
на таких, як ти, оспалий.
Зараз же біжи і взнай,
що тут був за чоловік;
при мені він щойно втік
з цеї зали.
Ф а б і о
Ай-ай-ай!
Ф а б і о
Зараз світло принесу.
(Виходить).
ЯВА ШОСТА
Д і а н а, О к т а в і о.
Д і а н а
Буду змушена прогнати
я із дому винуватця.
О к т а в і о
Те ж казав вам завше й я:
треба гнати в три шия,
хто не вміє шануваться.
Тільки ж, пані, не у гнів:
— 6 —
ви самі тому виною,

що не маєте спокою;
женете всіх женихів
ви, уперта гордівниця,
чи здіймаєте на сміх
і примушуєте їх
удаватися в дурниці.
Д і а н а
Ви щось знаєте, Октавйо?
О к т а в і о
Всі говорять, що синьйора
уродлива, та сувора;
це не раз од них чував я;
ще й, до того, ваше графство
декому бентежить кров.
ЯВА СЬОМА
Ф а б і о; ті, що й були.
Ф а б і о
Капелюха я знайшов;
бачите, яке плюгавство?
Д і а н а
Покажи. Оце такий?
Ф а б і о
А який же?
Д і а н а
Це той самий?

О к та в і о
Боже!
Ф а б і о
Став би перед вами
я брехать.
О к т а в і о
Який брудний!
Д і а н а
Цей він кинув?

Ф а б і о
Та підкласти
іншого не міг я вроді.
О к т а в і о
Ну і пера!
Ф а б і о
То був злодій.
О к т а в і о
Він хотів нас обікрасти.
Д і а н а
Ні, це просто неймовірно!
Ф а б і о
Більш ніякого нема.
Д і а н а
Добре бачила сама —
стільки пер було, надмірно!
Де ж вони тепер? Невже...
— 8 —
Ф а б і о
Кинув він брилем у люстру,
то звелись вони на кустру,
обсмалились та й уже.
Був колись подібний скрут
у Ікара-погорільця1,
що спалив на сонці крильця
і у море впав. А тут
сонцем, бачте, був світильник,
а Ікаром — капелюх,
що його шпурнув той зух —
таємничості прихильник.
Д і а н а
Годі, Фабіо, облиш;
недоречні в тебе жарти.
О к т а в і о
Турбуватися не варто,

згодом взнаєте.
Д і а н а
Коли ж?
О к т а в і о
Вже пора вам спочивати,
час розгадку принесе;
завтра виясните все.
Д і а н а
Ні, клянусь, не ляжу спати,
доки справи не з'ясую.
Всіх дівчат сюди поклич.
_ Фабіо виходить.
1 І к а р — за грецьким міфом, син зодчого Дедала; коли, рятуючись, тікав
разом з батьком з острова Кріту на штучних, зліплених воском, крилах і піднявся близько до сонця, віск розтопився, Ікар упав у море й загинув.
ЯВА ВОСЬМА
Д і а н а, О к т а в і о.
О к та в і о
Чи для того ж дав бог ніч?
Д і а н а
Ні, Октавіо, не засну я...
Хтось чужий проник у дім,—
не даремна ця тривога.
О к т а в і о
Тут потрібна осторога;
завтра вивідки почнім,
а тепер — спочить годиться.
Д і а н а
Ви засвоїли одну
мудрість: не повинна сну
турбувати таємниця.
ЯВА ДЕВ'ЯТА
Ф а б і о, М а р ч е л л а, Д о р о т е я,
А н а р д а; ті, що й були.

Ф а б і о

Я привів лиш головних;
інші вже давно поснули,
то нічого і не чули —
мало толку буде з них.
Тільки ваші камеристки
розважались на дозвіллі.

— 10 —

А н а р д а

(набік)

Уночі схопились хвилі;
плавать в морі буде хистко!

Ф а б і о

Я вам, мабуть, заважаю?

Д і а н а

Так, обидва вийдіть звідси.

Ф а б і о

(тихо до Октавіо)

Допит буде.

О к т а в і о

Ви дивіться!

Ф а б і о

Вже й мені недовіряє.

Октавіо й Фабіо виходять.

ЯВА ДЕСЯТА

Д і а н а, М а р ч е л л а, Д о р о т е я, А н а р д а.

Д і а н а

Підійди-но, Доротеє.

Д о р о т е я

Я вас слухаю, синьйоро.

— 11 —

Д і а н а

Хто гуляє коло двору
нашого, ти знаєш теє?

Д о р о т е я

Найчастіш маркіз Рікардо,
часом також граф Паріс.
Д і а н а
Правду кажеш? Ой дивись,
бо спитаю ще й Анарду.
Д о р о т е я
Я б посміла вас дурить?
Зроду-звіку, боже милий!
Д і а н а
З ким вони тут говорили?
Д о р о т е я
Хоч огнем мене печіть,
я не чула, щоб хоч раз
ці синьйори, вам відомі,
розмовляли в цьому домі
із ким-небудь, окрім вас.
Д і а н а
Чи бували тут пажі
із цидулками?
Д о р о т е я
Ніколи.
Д і а н а
Одійди туди, до столу.
— 12 —
М а р ч е л л а
(тихо до Анарди)
Строгий допит!
А н а р д а
Не кажи.
Д і а н а
Ти, Анардо!
А н а р д а
Прошу пані.
Д і а н а
Хто тут був з мужчин?

А н а р д а
З мужчин?
Д і а н а
Звідси щойно вийшов він;
я вас знаю, окаянні.
Хто впустив його до дому,
щоб мене він підглядав?
А н а р д а
Ми таких не робим справ,
і не снилося нікому.
Що ви, пані! Хто б посмів
привести сюди мужчину?
За таку тяжку провину
нас скарав би божий гнів.
Ви нас кривдите даремно.
— 13 —
Д і а н а
Трохи далі одійдім;
ти щось знаєш; може, в дім
він приходив потаємно
зовсім з іншою метою —
до которої з дівчат?
А н а р д а
Більш не можу я мовчать...
Я вас, пані, заспокою,
правду щиру вам скажу
без утайки, нелукаво,
хоч і совісно, їй-право,
бо з Марчеллою дружу.
У якогось молодця
закохалася небога;
от не знаю тільки — в кого.
Д і а н а
Та доказуй до кінця.
Виявивши головне,

нічого таїть дрібниці!
А н а р д а
Не мої ж то таємниці,
нащо ж мучити мене?
Справи, знаєте, дівочі,
ви, синьйоро, зрозумійте;
до Марчелли хтось там прийде,
то вже вам не спати ночі?
В них ще тільки почалось,
поки що одні розмови.
Д і а н а
Добрі в мене покойові!
Як про це почує хтось,
то негарна піде слава
про вдовицю на відданні.
Якби граф покійний...
А н а р д а
Пані,
тут же зовсім інша справа:
той, хто ходить до Марчелли,
в цьому домі не чужий,
а, сказати б, ніби свій
до своєї стежку стеле.
Д і а н а
Він, виходить, мій слуга?
А н а р д а
Так.
Д і а н а
Котрий же?
А н а р д а
Теодоро.
Д і а н а
Секретар?
А н а р д а
Я все, синьйоро,

вам сказала вже.
Д і а н а
Ага.
Ну, гаразд, отам постій.
— 15 —
А н а р д а
Лиш не будьте надто строгі.
Д і а н а
(набік)
Заспокоїлась я трохи:
не до мене, й не чужий.
Ну, Марчелло...
М а р ч е л л а
Пані?
Д і а н а
Слухай.
М а р ч е л л а
Що накажете?
(Набік).
Ой леле!
Д і а н а
Ти скажи — тобі звірялась
я завжди у справах честі?
М а р ч е л л а
Вам чогось наговорили
нехорошого про мене?
Я всякчас була вам вірна.
Д і а н а
Вірна?
М а р ч е л л а
Ви у тім не певні?
— 16 —
Д і а н а
Як же можу я впевнятись,
як побачення таємні

в мене в домі ти справляєш?
М а р ч е л л а
Теодоро навіжений,
де б не стрів мене, усюди
править сотні компліментів.
Д і а н а
Прямо сотні? Непогано.
Певно, уродили щедро
компліменти цього літа.
М а р ч е л л а
Себто, бачте, тільки в двері,
так ізразу — що на думці,
все переклада на речі.
Д і а н а
Як це так — перекладає?
Що ж він каже?
М а р ч е л л а
Та, химери
всякі, зразу й не згадаєш.
Д і а н а
Ну ж, згадай.
М а р ч е л л а
Раз каже: "З мене
душу очі ці виймають".
Вдруге: "Ти — моє блаженство;
я не спав цієї ночі,

тільки марив все про тебе,
про красу твою урочу".
Раз якось просив у мене
волосинку, щоб зв'язати
поривання ті шалені
в себе в серці. Та навіщо
вам здались ці теревені?
Д і а н а

А тобі ж вони до мислі?
М а р ч е л л а
Та нічого... Намір чесний
я вбачаю в Теодоро
і гадаю, що, напевне,
він одружиться зо мною.
Д і а н а
Шлюб — кохання ціль священна.
Що ж, як хочеш, я наближу
і тебе, й його до неї.
М а р ч е л л а
Це для мене буде щастя!
Я признаюсь вам одверто,
раз ви добрі і у гніві,
раз у всьому ви шляхетні,—
я люблю його без міри,
бо він скромний і душевний,
уродливий, і розумний,
і обачний, і статечний,
як ніхто у нашім місті.
Д і а н а
Дуже здібний і дотепний —
я його по службі знаю.
М а р ч е л л а
Певно, згідно з етикетом
він провадить листування;
та послухати приємніш,
як веде він любо-мило
мову на сердечні теми
в стилі ніжнім і розважнім.
Д і а н а
Вже сказала я, Марчелло,
що я згодна на ваш шлюб,
як надійде час належний;
та велить мені повага

і моє славетне ймення
дбать про добру славу дому —
не годиться вам у мене
тут відкрито зустрічатись.
(Набік).
Гніву виявлять не треба.
(Уголос).
Хоч домашнім все відомо,
все ж любитися таємно
буде вам тим часом краще;
що ж до мене — будьте певні,
я обом допоможу;
Теодоро — хлопець чемний,
виріс він у мене в домі,
а тебе, моя Марчелло,
добре знаю і, мов рідну,
щирою люблю душею.
М а р ч е л л а
Падаю до ніг, синьйоро.
Д і а н а
Ну іди.
М а р ч е л л а
Спасибі ще раз.
Д і а н а
Ви вже вільні.
А н а р д а
(тихо, до Марчелли)
Ну, і як же?
М а р ч е л л а
Я боялася даремно.
Д о р о т е я
Зна вона твої секрети?
М а р ч е л л а
Зна — секрети в мене чесні.
Марчелла, Доротея та Анарда роблять графині

три реверанси й виходять.

ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Д і а н а.

Д і а н а

Я помічала тисячу разів —
вродливий і розумний Теодоро;
він був би втіхою моєму зору,
якби не мур, що стан між нами звів.
Амур — могутній владар, бог богів,
але свого не зраджу я гонору:
сама себе я стримаю суворо
від недостойних честі почуттів.
Та ревнощі мені бентежать душу
і заздрощі на те добро чуже,
що я од нього утікати мушу;
і мимоволі я гадаю вже —
як з Теодоро можем ми зрівнятись:
мені спуститись чи йому піднятись?
(Виходить).

ЯВА ДВАНАДЦЯТА

Т е о д о р о, Т р і с т а н.

Т е о д о р о

Не засну я од тривоги...

Т р і с т а н

Та воно й не дивина —
як вона про все узна,
ви пропащі, їй же богу!
Я ж казав вам: "Зачекайте,
доки ляже спать". Так де!..

Т е о д о р о

Сказано: любов не жде.

Т р і с т а н

Ви наосліп не стріляйте.

Т е о д о р о

Наудачу б'є мастак.

Т р і с т а н

Той мастак, хто бистроплинну
вміє влучити хвилину.

Т е о д о р о

Чи впізнала ж?

Т р і с т а н

Ні — і так.
Хоч не знає достеменно,
та взяла вже надогад.

Т е о д о р о

Ще ж і Фабіо той гад!
Щоб він кинувся до мене,
я б його на місці вбив.

Т р і с т а н

Тут я кинув капелюха
і світильника задмухав.

Т е о д о р о

Ти його мов осліпив
і утримав від погоні,
а то я б його проткнув.

Т р і с т а н

Люстрі зразу я шепнув:
"Ти скажи, що ми сторонні".
А вона мені: "Не бренькай!"
Розізлився я і кинув
капелюха.

Т е о д о р о

Я загину
ще сьогодні!

Т р і с т а н

Та частенько
так закохані говорять,
хоч ніщо їм не грозить,

Т е о д о р о

Ну, а що ж мені робить,
коли смерть і справді поряд?
Т р і с т а н
Що? Одкиньтесь од Марчелли
бо дізнається графиня,
то за теє чортовиння
зробить вам життя веселе —
геть із дому прожене.
Т е о д о р о
Як же так — забуть кохання?
Т р і с т а н
Я навчу вас забування,
лиш послухайте мене.
Т е о д о р о
Певно, знов якась дурниця?
Т р і с т а н
Хто себе здолати може,
той що хочеш переможе;
а любов для нас — дрібниця.
Тільки слід передусім
твердо зважитись — забути;
скинути любовні пута
рухом вільним і рвучким.
І дурисвітці надії
дверці в серці зачинить,
— 23 —
не впускати ні на мить;
тут надія лихо діє.
Чом, скажіть, не забува
закоханець свою милу?
Тим, що згадка має силу,
що надія в нім жива.
Треба взяти в руки ум,
загнуздать палку уяву,
на принаду ту лукаву

не пускати мрій і дум.
Як накрутимо пружинку,
то годинник буде йти,
а коли не завести,
то і стане. І про жінку
легко можемо забути,
як уяву розкрутить.
Т е о д о р о
Але ж серце в нас не спить;
любий спомин щохвилини
почуття в нім воскрешає,
що було для нас блаженством.
Т р і с т а н
Краще мовити — блазенством.
Почуття — потвора злая,
що наш розум жре весь вік,
як сказав поет іспанський.
Та на цей недолік панський
є один хороший лік.
Т е о д о р о
Ну, який же?

Т р і с т а н
Не секрет:
не пригадуйте принади,
пам'ятайте лиш про вади,
що їх має ваш предмет.
Нащо малювать в думках
ту кохану гарно вбрану,
з пояском тугим круг стану,
на високих каблуках?
То — окраса, не краса;
недаремно кажуть люди:
пень убрати — гарний буде...
Мода творить чудеса.

Уявіть собі ту кралю,
ту принадну чарівницю,
як нещасну бичівницю,
що привезли до шпиталю;
не в єдвабі, не в атласі,
а у струпах, в синяках,
що й глядіть на неї страх,—
це, клянусь, надійний засіб.
Так, буває, пригадаєш
щось таке бридке на вид —
і втрачаєш апетит,
з місяць їсти не бажаєш.
Думаючи знов і знов
про недоліки та хиби,
що кохана має ніби,
ви забудете любов.
Т е о д о р о
Ні, не лікар ти, Трістане,
а невдаха-костоправ;
від твоїх незграбних вправ
хворому ще гірше стане.
Та й не диво — ти невчений,
тож і тонкощів ума
у тобі шукать дарма.
Розумієш ти, для мене
жінка — чиста, мов кришталь,
і ясна, мов скло прозоре.
Т р і с т а н
Тільки скло — ламке, на горе,
а кришталь — крихкий, на жаль.
Важко вади уявити?
Що ж, я вам допоможу,
може, дещо підкажу;
я в цім ділі добре битий.
Кілька літ тому назад

сам потрапив я в халепу,
закохавшися в шерепу
років так під п'ятдесят.
Ця брехливая бабера
мала пузо, як барило,
що в собі вмістило б сміло
ваші всі оті папери,
графський весь, як є, архів,
може, й більше — вдвоє, втроє:
як в коня на згубу Трої
влізла б сотня, вояків2.
Ще десь, кажуть, ріс горіх —
стовбур в ньому так розрісся,
що в дуплі у тім горісі
жити досить вільно міг
із сім'єю ремісник;
і у пузі тої дами
_ міг би зручно жить так само
2 Як розповідається в "Енеїді" Вергілія, греки, обложивши Трою, змайстрували величезного дерев'яного копя, всередині якого сховався Одіссей з загоном найхоробріших воїнів. Троянці, зробивши пролом у мурі, втягнули чудесного коня у місто, щоб посвятити його богам. Вночі грецькі воїни вийшли на вулиці Трої і з допомогою війська обложників, що
проникло в місто, захопили неприступну фортецю.
ткач, коваль або різник.
Я хотів 'її забути
(та воно і слід було),
але пам'ять, як на зло,
все старалась підвернути
то лілеї, то жасмин,
то срібло, то кість слонову,
то принадливу обнову —
білосніжний кринолін...
Я страждав — крий мати божа!

Та, щоб слабість подолати,
став я речі уявляти,
на які вона похожа:
і баули, і чували,
і на гарбузи корзини,
і задрипані перини,
де блощиці ночували;
у думках я полічив,
що в те сало, в кожну бганку,
як у добрую ковганку,
влізло б кілька товкачів...
Тих не винісши глумлінь,
почуття зазнало краху,
і забув я череваху
на віки віків, амінь!
Т е о д о р о
Ні, в Марчелли ній уроді
я знайти не можу вад,
не забуду, рад не рад...
Т р і с т а н
Божевільний ви та й годі!
Т е о д о р о
Чорні очі в тому винні.
Т р і с т а н
Ну вже й очі — сміх і гріх..
Ой глядіть — ви через них
ласку втратите в графині.
ЯВА ТРИНАДЦЯТА
Д і а н а; ті, що й були.
Д і а н а
Теодоро...
Т е о д о р о
(набік)
Це вона!
Д і а н а

Слухай.
Т е о д о р о
Жду од вас наказу.
Т р і с т а н
(набік)
Як дізнається — одразу
буде нам всім трьом хана.
Д і а н а
Тут одна моя другиня,
що у свій не вірить хист,
попрохала, щоб я лист
помогла їй скласти. Вміння
в мене менше, ніж бажання;
прочитай його й поправ —
я таких не тямлю справ:
тут ідеться про кохання.
Ось, візьми.
Т е о д о р о
Ви написали —
хай залишиться, як є;
додавати щось своє —
намір надто вже зухвалий.
Відішліть його без змін —
чи до вас мені рівняться?
Д і а н а
Прочитай.
Т е о д о р о
Даремна праця;
та мені цікавий він
як зразок нового стилю —
зроду ще любовних слів
я не плів.
Д і а н а
Хіба?
Т е о д о р о

Не смів
потурати божевіллю.
Я несмілий од природи.
Д і а н а
Мабуть, саме через це
закриваєш ти лице,
як ідеш шукать пригоди?
Т е о д о р о
Я, синьйоро? Де, коли?
— 29 —
Д і а н а
Кастелянові на очі
ти попався цеї ночі,—
так мені доповіли.
Т е о д о р о
То ми з Фабіо якось
по вечері жартували;
так не раз уже бувало.
Д і а н а
Ну, читай уже.
Т е о д о р о
Це хтось
інтригує, безумовно.
Д і а н а
А можливо, що й ревнує.
Ну, читай же.
Т е о д о р о
Не здивую,
якщо вийшло красномовно.
(Читає).
"Чужим коханням серце запалилось,
ще не любивши, стала я ревнива;
це річ, здається, просто неможлива,
та від Амура так мені судилось.
Од ревнощів любов моя вродилась,

бо жаль мені, що я така вродлива,
а та за мене гірша, та щаслива,
бо ніжного кохання сподобилась.
— 30 —
Бентежить душу дивне хвилювання,
і це не тільки заздрощі, я знаю —
любити хочу, прагну милування.
Не силую і не забороняю,
не дам надії і не збавлю мрії —
нехай мене, хто вміє, зрозуміє".
Д і а н а
Що ти скажеш?
Т е о д о р о
Що сказати?
Якщо тільки думка вірна —
лист написано блискуче;
тільки я не розумію,
як то можна, щоб кохання
та із ревності родилось?
Ревність постає з кохання.
Д і а н а
Розумієш ти, можливо,
що цій дамі він подобавсь,
та вона ще не любила;
а коли вона дізналась,
що юнак кохає іншу,—
з заздрощів сама у нього
закохалась.
Т е о д о р о
Це ймовірно;
та і заздрощі, напевно,
неспроста собі з'явились —
викликало їх кохання;
бо не результат причину
створює, а навпаки.

Д і а н а
Я не знаю; говорила
та подруга, що спочатку
був їй просто симпатичний
той юнак, і тільки згодом,
як побачила, що іншу
полюбив він, в неї в серці
теж бажання загорілось,
збаламутило їй душу
і примусило покинуть
стежку звичної чесноти.
Т е о д о р о
Лист ваш вийшов напродиво —
я не зможу краще скласти.
Д і а н а
А ти спробуй.
Т е о д о р о
Не насмілюсь.
Д і а н а
Дуже прошу, напиши.
Т е о д о р о
Може, хоче ваша милость
виявить мою нікчемність?
Д і а н а
Напиши й принось, та швидше.
Т е о д о р о
Я іду.
(Виходить).
— 32 —
Д і а н а
Ану, Трістане.
ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА
Д і а н а, Т р і с т а н.
Т р і с т а н
Вам до послуг, ваша світлість,

хоч штани у мене й теє...
Зовсім, бачите, безгрішний
секретар ваш, а мій пан.
А вже ж пану не годиться
так держать свого лакея,
бо лакей для нього — ніби
дзеркало, і свічка, й зонтик.
Мудрий каже дуже вірно,
що як пан наш їздить верхи,
ми для нього — мов підніжки,
бо на нас усі ступають,
щоб до пана доступитись.
В мого пана туго з грішми.
Д і а н а
Що ж він — грає?
Т р і с т а н
Та якби ж то!
У грачів є завше гроші —
раз програв, а вдруге виграв.
В давнину царі, так кажуть,
вчилися якогось діла,
щоб, коли утратять царство
на війні чи іншим чином,
заробляти на прожиток.

Ох, який же той щасливий,
хто навчився змалку грати!
Як біда коли притисне,
зразу маєш певний засіб
чесно й легко заробити.
От буває, що художник
із великим, справжнім хистом
намалює, як живу,
подобизну чи картину,
а невіглас йому скаже,

що ціна їй — п'ять копійок.
А грачу як підвезе —
зразу візьме сто червінців.
Д і а н а
Значить, він не гра?
Т р і с т а н
Боїться.
Д і а н а
То, напевне, вже завів він
десь коханку.
Т р і с т а н
Він — коханку?
В нього серце — чиста крига.
Д і а н а
Він вродливий і люб'язний,
нежонатий, тож не диво,
якби жінкою якоюсь
він і справді захопився.

Т р і с т а н
Знаю я овес та сіно,
зроду не носив записок...
Він же цілий день на службі,
то коли йому любитись?
Д і а н а
А вночі він не виходить?
Т р і с т а н
З ним я не ходжу — скалічив
собі ногу.
Д і а н а
Як це сталось?
Т р і с т а н
Я вам можу відповісти,
як жінки відповідають,
коли з ревнощів їм пику

розмалює чоловік:
"Впав на сходах і забився".
Д і а н а
Впав на сходах?
Т р і с т а н
Так, синьйоро,
я по сходах вниз скотився,
східці ребрами злічив.
Д і а н а
Та воно і зрозуміло —
біг ти поночі по сходах,
як бриля на люстру кинув.
— 35 —
Т р і с т а н
(набік)
От так штука! Ну, не думав!
Знає вже вона все чисто.
Д і а н а
Що ж мовчиш ти?
Т р і с т а н
Дайте, пані,
пригадати... Знаю, вірно.
Цеї ночі кажани
в дім знадвору залетіли,
я ганяв їх капелюхом.
Підлетів один до світла,
я — швиргиць! — і світло згасло;
тут я на ногах не втримавсь
і вже поночі по сходах
покотився, як у прірву.
Д і а н а
Вигадка твоя дотепна.
Знаєш, у лічебній книзі
сказано, що кров із них,
з кажанів, то добрі ліки,

щоб виводити волосся;
уточу тієї крівці,
щоб, як будеш ти тонути,
не хапавсь за волосинку.
Т р і с т а н
(набік)
От біда! Оце вклепався!
Ще в тюрму мене укине
за нещасний той кидок!
Д і а н а
(набік)
Я і справді розгубилась...
ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА
Ф а б і о, згодом м а р к і з Р і к а р д о й Ч е л і о; Д і а н а.
Ф а б і о
Там прийшов маркіз Рікардо.
Д і а н а
Зараз же постав тут крісла.
Входять Р і к а р д о й Ч е л і о; Фабіо з Трістаном виходять.
Р і к а р д о
Ізнову я прийшов до вас, Діано,
із серцем розтривоженим моїм,
що лиш одного прагне полум'яно,
не зупиняючись ні перед чим,
хоч, може, мій суперник дасть догану
моїм чуттям і щирим, і палким;
не стільки він в своїм коханні ревний,
як у собі невиправдано певний.
Ви вродою лишаєте ясною,
а вже відома річ, що у жінок
здоров'я завше в парі йде з красою;
веселий вид у вас, легкий ваш крок —
було б лише банальністю пустою,
ознакою убожества думок
питати вас тепер про стан здоров'я,

та і не з тим, ви знаєте, прийшов я.
Так лагідно сіяють ваші зори,
що я у вас осмілююсь спитать,
— 37 —
чи скоро ввійде в серце моє хворе
живуща і цілюща благодать?
Д і а н а
Являєте незмінно ви, синьйоре,
шляхетність думки, тонкощі понять;
галантний стиль панує в вашій мові,
і добрий смак помітний в кожнім слові.
Але хіба від мене те залежить,
про що тепер питали ви мене?
Р і к а р д о
Уся моя істота вам належить,
любов моя, створіння неземне!
Ваш рід мені прихильний, і бентежить
мене весь час питання лиш одне —
коли од вас почую слово згоди,
щоб закінчились всі мої знегоди?
Якби крім того, чим я володію,
я навіть цілим світом володів,
від піль, де сонце полум'ям жаріє,
до Індії казкових берегів,
щоб мав я злото — смертних любу мрію,
і перли — сльози радісні богів,
і діаманти, й пишні самоцвіти,
замор'я легендарного привіти,—
я всі скарби оддав би вам, мадонно,
я всі світи пройшов би задля вас,
я б мандрував невтомно і безсонно
в краях, де ніч панує повсякчас,
я б перелинув моря синь бездонну,
що в далеч неозоро простяглась,
щоб досягти незнаної країни,

де не ступала ще нога людини.
Д і а н а
Я вірю вам і високо ціную
те почуття, що ним ви горите;
про нашу справу я ще поміркую,
от як лиш граф подивиться на те?
Р і к а р д о
Граф Федеріко крутить і хитрує,
але кохання чисте і святе —
мені це очі ваші ясно кажуть —
його лукавство й хитрість переважить.
ЯВА ШІСТНАДЦЯТА
Т е о д о р о, Д і а н а, Р і к а р д о, Ч е л і о.
Т е о д о р о
Вже написав.
Р і к а р д о
Прощайте, любий квіте,
у вас є пильні справи, і мені
не випадає довше вас барити.
Д і а н а
Пишу листи у Рим.
Р і к а р д о
В поштові дні
доводиться скорочувать візити.
Д і а н а
Ви дуже чемні.

Р і к а р д о
З вами — удвійні.
(Тихо до Челіо).
Як ти гадаєш, Челіо?
Ч е л і о
Гадаю,
що замір ваш щасливо дійде краю.
Рікардо і Челіо виходять.

ЯВА СІМНАДЦЯТА

Д і а н а, Т е о д о р о.

Д і а н а

Склав листа?

Т е о д о р о

Та ніби склав.
Зразу якось не давалось,
бо із примусу писалось.

Д і а н а

Дай.

Т е о д о р о

Ось.

Д і а н а

Що ж ти написав?
(Читає).
"Як хтось когось, здається, полюбив,
побачивши з другою женихання,—
— 40 —
це — заздрощі, а зовсім не кохання,
якщо й до того вогник не горів.
Та як і перше в серці був порив —
це — вже любов, що прагне обладання,
що на уста жене слова жадання,
як кров жене в обличчя стид чи гнів.
Нічого більше не скажу комусь,
щоб знизька не образити високе;
прийму я долі вироки жорстокі,
надії на блаженство я зречусь,
аж поки не упевнюся, що смію
в душі живити цю безумну мрію".
Дуже добре.

Т е о д о р о

Ви на сміх?

Д і а н а

Справді.

Т е о д о р о
Що ви?
Д і а н а
Без докору
мушу визнать, Теодоро:
ти в змаганні переміг.
Т е о д о р о
От цього б я й не хотів,
це для мене небезпечно;
слугам, кажуть, недоречно
знати більше за панів.
Раз спитав один король
в вірного свого вельможі,
чи на себе він не може
взяти секретарську роль:
"Написав послання я,
тільки якось немудряще;
як у тебе вийде краще,
піде версія твоя".
Склав того листа придворний,
і король його схвалив,
а придворний до синів
враз побіг, од горя чорний:
"Утікаймо швидше з царства,
щоб не трапити в тюрму".
Ті питають: "А чому?"
"Бо із мого секретарства
наш король переконався,
що у мене більший хист".
От тому за цей свій лист
я, признатися, злякався.
Д і а н а
Ні, тобі я зла не мислю,
похваливши за цей лист;
просто в ньому даний зміст

має більш удалий вислів.
Я його назвала кращим,
бо ціню чуже добро,
але я й своє перо
не вважаю негодящим.
Правда, і в твоїм листі,
як на мій жіночий погляд,
я знайшла один недогляд —
то слова оті пусті,
де боїшся ти, щоб знизька
не образити високе.
Таж кохання не жорстоке,
як на нього глянем зблизька:
і нерівню полюби,
то любов не ображає;
обража, хто не вважає.
Т е о д о р о
Все ж із давньої доби
знаєм ми про Фаетона
і зухвалого Ікара;
їх обох спостигла кара:
той на гори впав з розгону,
а тому, немов на зло,
сонце крила розтопило.
Д і а н а
Сонце так би не зробило,
якби жінкою було.
Закохавшись в знатній дамі,
будь постійним, впертим, смілим,
вір, що їй ти станеш милим:
серце жінки — то ж не камінь.
Я листа твого візьму,
хочу ще перечитати.
Т е о д о р о
Нісенітниць в ні м багато.

Д і а н а
Мабуть, менш, ніж в мойому.
Т е о д о р о
То дозвольте ж і мені
взяти вашого.
Д і а н а
Бери.
Хоч сховай, хоч роздери —
все одно.
Т е о д о р о
Роздерти? Ні!
Д і а н а
Невелика буде шкода,
часом більше ми втрачаєм.
(Виходить).
ЯВА ВІСІМНАДЦЯТА
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о
Боже! Що це означає?
Не гадав, не думав зроду,
аж не віриться чогось,
щоб мені вельможна пані
так освідчилась в коханні;
чи мені лише здалось?
Ні, це правда, бо відкіль же
у мені бринять слова:
"То нічого, а бува,
часом ми втрачаєм більше"?
Ці слова не йдуть з ума.
Хто це "ми"? Якась подруга?
Ні, приховує хитрюга —
то ж і є вона сама.
Знов же ні — адже графиня
обережна і розважна,
незалежна, недосяжна,

знана всім її гординя.
Безуспішно коло неї
в'ються різні можновладці;
чи мені ж до них рівняться?
Не годжусь я їй в лакеї!
Просто встигла вже дізнатись
про мої оті зальоти,
і взяла її охота
наді мною посміятись...
Але ні — яким відчаєм
ті слова її бриніли
(як сказала — спаленіла):
"Часом більше ми втрачаєм".
Так троянда рано-вранці
вабить гожою красою,
хоч роса блищить сльозою
на усміхненім багрянці;
так уліті стигла вишня,
солодощами налита,
надить, ніжна й соковита,
як ця врода гордо-пишна.
А я слухаю, дивлюся:
задля жарту — забагато,
задля правди — малувато;
що тут думати, гублюся...
Ой спиніться, думи-мрії,
не літайте в високості,
бо охоплять серце млості,
бо вже розум мій шаліє,
бо душа уже сп'яніла
од любові до Діани...
ЯВА ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА
М а р ч е л л а, Т е о д о р о.
М а р ч е л л а
Ти один тут, мій коханий?

Т е о д о р о
Так, це я, Марчелло мила;
щоб побачиться з тобою,
не злякаюсь я і смерті.
М а р ч е л л а
Я ладна сто раз умерти
ради тебе, мій герою!
Ніч не мала я спокою,
тільки й думала про тебе;
як будила вже край неба
Феба золота Аврора,
я шептала: "Зустріч скоро,
Теодоро, мій ти Фебе!"
Вчора тут такий був галас!
Пані спати не лягла
й нам заснути не дала,
поки всього не дізналась;
а дівчата постарались
нас продати спотання —
певно, заздрість їх шпиня.
Правду кажуть, що на службі
ти не вір ніякій дружбі:
все омана, все брехня.
Годі нам з любов'ю криться,
раз усе відомо пані,
бо кому ж, як не Діані,
місячних ночей цариці,
знати ніжні таємниці?
Але все скінчилось мирно:
я сама нелицемірно
їй призналась, і не каюсь,
що з тобою зустрічаюсь,
що тебе люблю безмірно.
Перед нею я розкрила

образ твій на повен зріст:
вроду, вдачу, розум, хист,
у тобі я все хвалила;
і графиня наша мила
в гордій величі своїй
теж схвалила вибір мій;
обіцяла, ніби мати,
шлюб наш швидше влаштувати,
знавши чесний намір твій.
Я боялася спочатку,
що за це й тебе, й мене
пані з дому прожене,
покаравши для порядку
інших слуг; та в цім випадку
з благородним співчуттям
пані щастя зичить нам —
от побачиш, нас одружить!
О, щасливий той, хто служить
благомислячим панам!
Т е о д о р о
Обіцяла, кажеш, пані
одружити нас?
М а р ч е л л а
Авжеж.
Чи ти віри їй не ймеш?
Т е о д о р о
(набік)
Як піддався я омані,
ніби пані у коханні
признавалася мені?
Годі, мабуть, маячні!
Щоб таку гірську орлицю
на дрібну тягнуло птицю?
Мрії дикі і смішні!
М а р ч е л л а

Що ти мимриш там тихцем?
Т е о д о р о
Бачиш, пані викликала
і мене, та не сказала
ані слова, що бігцем
і з закутаним лицем
вчора я тікав з покоїв.
М а р ч е л л а
Бо за те, що ти накоїв,
хоче страшно покарать —
ізо мною обвінчать.
Ще один розсудку прояв:
чи буває за любов
більша кара, як вінчання?
Що ти скажеш?
Т е о д о р о
Без вагання
кару я прийнять готов.
М а р ч е л л а
Правда?
Т е о д о р о
Знов скажу і знов.
М а р ч е л л а
Забожись!
Т е о д о р о
І забожусь!
Та обіруч розпишусь
я спочатку, ще й печатку,

дороге моє дівчатко,
прикладу до повних уст.
ЯВА ДВАДЦЯТА
Д і а н а; ті, що й були.
Д і а н а
Браво! Діло йде на лад.

Що ж, нехай, я дуже рада,
бачу, що моя наука
задаремно не пропала.
Не турбуйтесь, не хвилюйтесь.
Т е о д о р о
Бачите, ласкава пані,
я казав оце Марчеллі,
як я мучився й карався
з учорашньої пригоди,
боячися, щоб ви часом
не взяли мені за зле
потайного женихання,—
мало з жалю я не вмер;
та коли вона сказала,
що ви, з милості своєї,
нам дозволили побратись,
я обняв її. Вважайте,
не вдаюсь я до омани,
хоч і міг би відкрутитись,—
бо воно таки найкраще
говорить розумним людям
завше правду, щиру правду.
Д і а н а
Теодоро, твій учинок
заслуговує догани —
до шляхетної господи
втратив ти чуття поваги;
та поблажливість моя
не дає обом вам права
на зухвалу поведінку,
і коли уже кохання
переходить в безсоромність,
то його чекає кара.
Поки ви не одружились,
для Марчелли буде краще,

як посидить під замком,
щоб не бачили у парі
вас всі інші челядинці,
бо усім дівчатам заміж
передчасно закортить...
Доротеє!
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ПЕРША
Д о р о т е я; ті, що й були.
Д о р о т е я
Прошу пані?
Д і а н а
На, візьми цього ключа
і в моїй опочивальні
на три дні замкни Марчеллу
треба їй попрацювати.
(До Марчелли).
Ти не думай, що я з серця.
Д о р о т е я
(До Марчелли)
В чому річ?
М а р ч е л л а
Моя тиранка
мстить мені за Теодоро...
Доленько моя нещасна,
за що ти мене караєш?
Д о р о т е я
Не помре в тюрмі кохання —
відімкне замки ревниві
чарівничими ключами.
Марчелла і Доротея виходять.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ДРУГА
Д і а н а, Т е о д о р о.
Д і а н а
Так ти хочеш оженитись?
Т е о д о р о

Хочу я, ласкава пані,
вам у всьому догодити;
та й моя провина, знайте,
не така уже й велика.
Недарма ж малюють заздрість
завжди з жалом скорпіона;
якби знав Овідій3 славний,
_ що то служба, він би, певно,

3 О в і д і й — Публій Овідій Назон (43 р. до н. е.— 17 р. н. е.), знаменитий
римський поет, з творів якого в епоху Відродження особливо славилася поема "Перетворення" ("Метаморфози"), де були викладені легенди про чудесне перетворення людей з волі богів у тварин, в рослини, мінерали і т. п. Ця поема служила невичерпним джерелом поетичних порівнянь, метафор, цитат для поетів пізнього Середньовіччя і Відродження, в тому числі і для Лопе де Вега. Перший переклад "Метаморфоз" Овідія на іспанську мову здійснив Франсіско Алегре (переклад надрукований 1494 р.).

не у хащах непролазних
змалював її домівку:
скрізь, де служба, там і зависть.
Д і а н а
То Марчелли ти не любиш?
Це брехня?
Т е о д о р о
Сказавши правду,
обійдусь я й без Марчелли.
Д і а н а
А вона ж сама казала,
що ти дух за нею рониш.
Т е о д о р о
Та воно було б не жалко,
тільки, вірите, синьйоро,
хоч того Марчелла й варта,
щоб її кохали ніжно,—

все ж її я не кохаю.
Д і а н а
Але ж ти звертавсь до неї
із любовними речами,
що і кращу спокусили б.
Т е о д о р о
У речах тих правди мало.
Д і а н а
Ну, а що ж ти там казав їй?
Як говорять про кохання
кавалери із жінками?
— 52 —
Т е о д о р о
Як? Та так — щоб мати ласку,
приплітають сотні брехень
до одної ніби правди.
Д і а н а
А якими ж то словами?
Т е о д о р о
Пані все те хоче знати?
Так, приміром: "Ваші очі
випромінюють сіяння,
що мої зіниці сліпить".
Або так: "Яркі корали
й перли ваших уст небесних.
Д і а н а
Уст небесних?
Т е о д о р о
А то як же?
Це така, синьйоро люба,
у закоханих граматка.
Д і а н а
Ти упав в моїх очах —
бачу, в тебе смак поганий;
щоб ти знав, твоя Марчелла

хоч із себе ніби й гарна,
а як зблизька придивитись,
неприємні має вади.
Я журю її частенько
ще й за те, що неохайна...
Я не хочу, Теодоро,
щоб ти в ній розчарувався,
а могла б тобі про неї
іще дещо розказати.
Та яка вона не є,
я тобі бажаю щастя —
ожени́сь на ній, як хочеш.
Якщо ж справді на коханні
розумієшся ти добре,
то вділи мені поради —
що робити тій знайомій,
що страждає, закохавшись
у простого чоловіка?
Як кохатиме і далі,
то свою принизить гідність;
як кохати перестане,
збожеволіє з розпуки.
Але він того не знає
і поводиться несміло,
хоч розумний аж занадто.
Т е о д о р о
Не порадник я в цім ділі;
що я знаю про кохання?
Д і а н а
Так не любиш ти Марчелли,
не казав їй слів ласкавих?
Ой гляди, якби ці двері
язики, як слуги, мали,
то вони б переказали...
Т е о д о р о

Щось нудне і нецікаве.
Д і а н а
А чому ж почервонів ти?
Що ти хочеш приховати,
те виказує рум'янець.
Т е о д о р о
То вона навмисне, мабуть,
намолола вам дурниць.
Раз її за руку взяв я
і одразу одпустив;
тут же злочину немає?
Д і а н а
Ні, але ж бувають руки,
як хрести,— їх одпускають
тільки після цілування.
Т е о д о р о
Та Марчелла дурнувата...
Правда, раз таки дозволив
я собі якось припасти
до лілей отих і снігу
гарячковими устами.
Д і а н а
Значить, сніг той і лілеї —
то для серця ніби пластир?
Щось нове у медицині.
Ну, яка ж твоя порада?
Т е о д о р о
Коли так уже судилось
тій високородній дамі
у простого чоловіка,
у нерівню закохатись —
хай вона із ним зійдеться
тайно, вдавшись до омани,
перебравшися за іншу.

Д і а н а
А як він її впізнає?
Може, краще його вбити?
Т е о д о р о
Марк Аврелій4 якось, кажуть,
напоїв свою дружину
Фаустіну для покари
кров'ю гладіатора;
та ті звичаї поганські
гарні тільки в давнім Римі.
Д і а н а
Правда, вже нема Торкватів5,
і Віргінійб, і Лукрецій7,
а колись таки бували
Фаустіни, й Мессаліни8,
і Поппеї9, й Клеопатри.
Напиши про це листа
і свої дай міркування.
_ До побачення.

4 М а р к А в р е л і й — римський імператор (з 161 по 180 р. н. е.), родом з Іспанії, видатний представник філософії стоїцизму.

5 Т о р к в а т — Манлій Торкват, римський полководець IV в. до н. е., відомий своїм крутим норовом. Він наказав скарати на смерть свого сина за те, що той вступив у битву, порушивши його заборону.

6 В і р г і н і й — Люцій Віргіній, римський громадянин, який вбив свою дочку Віргінію, скривджену й викрадену аристократом Аппієм Клавдієм. Історія Віргінії послужила сюжетом для трагедії одного з попередників Лопе де Вега іспанського драматурга Хуана де ла Куева (1550? —1610?) "Смерть Віргінії".

7 Л у к р е ц і я — дружина римського консула Тарквінія Коллатіна, збезчещена сином царя Тарквінія Гордого Секстом Тарквінієм. Розповівши
чоловікові про свою ганьбу і попросивши його відомстити зв себе, вона заподіяла собі смерть. Не раз фігурує в літературі Відродження як зразок

жіночої чесноти.
8 М е с с а л і на — Валерія Мессаліна, дружина римського імператора Клавдія (царював у 41—54 рр. н. е.), була вкрай розпусною, жадібною і жорстокою. За велінням імператора, наклала на себе руки.
9 П о п п е я — Поппея Сабіна, коханка і пізніше дружина імператора Нерона. Розпусна жінка.
(Падає).
Ох, боже!
Що ж ти дивишся? Я впала.
Дай же руку.
Т е о д о р о
Із поваги
я руки не смів подати.
Д і а н а
Через плащ даєш ти руку?
Грубість дуже делікатна!
Т е о д о р о
Вас проводячи до церкви,
руку так дає Октавйо.
Д і а н а
Та її ж я не прошу;
та рука вже сім десятків
років не рука, не дивно,
що її вгортає саван.
Щоб того, хто впав, підтримать,
руку нічого вгортати;
як попав твій друг в засаду,
панцир нічого вдягати,—
поки прийдеш, його вб'ють.
І, крім того, я вважаю,
що недобра то манера
руку шовком обвивати:
як рука і справді чесна,
хай обличчя не ховає.
Т е о д о р о

Я ціную вашу ласку.
— 57 —
Д і а н а
Якби був ти знатній дамі
провожатим, їй би руку,
як Октавйо, подавав ти.
Але ти мій секретар,
і тримать в секреті мусиш
ти оце моє падіння,
коли хочеш сам піднятись.
(Виходить).
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о
Невже це так? Чи це мені не сниться?
Ні, справді, руку дати попросила,
і личко їй рум'янцями скрасила
напіврозкрита ніжна таємниця.
Невже ж моя сподіванка здійсниться?
І вірю я, і вірити несила...
Що ж діяти? Віддамся долі сміло —
Непевність мусить скоро проясниться.
А як Марчелла? Це ж для неї зрада...
Жінки на нас надії покладають,
а ми... Та ні, з них кожна зміні рада,
вони мужчин частіше покидають,
аби знайшлась нова якась принада;
а коли так — нехай самі страждають!
ДІЯ ДРУГА
Вулиця.
ЯВА ПЕРША
Граф Ф е д е р і к о, Л е о н і д о.
Ф е д е р і к о
Де вона, скажи?
Л е о н і д о

У храмі.
Тут недавно ось пройшла,
мов ясна зоря зійшла
над квітчастими лугами.
Ще хвилинку підождіть,
вийде скоро вже Діана;
добре знаю капелана —
він не звик мирян томить.
Ф е д е р і к о
Ех, поговорить би з нею...
Л е о н і д о
Ви ж кузен їй, всім відомо;
проведіть її додому.
Ф е д е р і к о
Їй доводжусь я ріднею,
та відколи покохав,
став кузен їй підозрілим;
ні, раніш таким несмілим
я ніколи не бував.
Можна вільно йти до дами
просто родичам, знайомим,
— 59 —
не турбуючись прийомом;
а полюбиш до нестями,
наберешся враз біди:
прагнеш зустрічі й страшишся,
говорити — й то боїшся,
в гості хоч і не ходи.
От і в мене в серці ніж,
закохався я в кузину
і без неї в'яну, гину,
та не можу, як раніш,
вільно бачитися з нею;
втрата ця мені страшна.
ЯВА ДРУГА

Входять Р і к а р д о й Ч е л і о і спиняються віддалік
від Федеріко й Леонідо.
Ч е л і о
Пішки в церкву йшла вона
разом з челяддю своєю.
Р і к а р д о
Церква близько, й любить пава
показать свою ходу —
хоче бути на виду.
Ч е л і о
Як уранці величаво
в променистім ореолі
злотосяйне сонце сходить,
білі баранці золотить,
що пасуться в синім полі
(так писав один піїт
про рожеві ранні хмари),—
так свої являє чари
і дивує ними світ
ця божественна Діана,
ця графиня де Бельфлор.
Р і к а р д о
Добре сплів ти слів узор,
їй така і личить шана.
Пролягає сонця путь
мимо знаків зодіаку,10
що честять його всіляко
і його жагуче ждуть.
Бачиш, онде Федеріко
теж чекає промінця.
Ч е л і о
Чи на того ж баранця
гляне сонце сяйнолике?
Р і к а р д о
Він же родич, може й так,

та й прийшов сюди раніше,
ну, а я з'явивсь пізніше:
лев нехай мій буде знак11.
Ф е д е р і к о
То Рікардо?
Л е о н і д о
_ Так, маркіз.
10 Знаки зодіаку — позначення місяців року за видимим рухом сонця відносно сузір'їв. Назва "зодіак" походить від того, що більшість з його сузір'їв, як вважають, названо було давніми халдеями і єгиптянами ім'ям тварин.
11 Знак лева — сузір'я Лева; знак зодіаку тут відповідає місяцю липню.

Ф е д е р і к о
Це нікого не здивує,
що і він отут вартує.
Л е о н і д о
Він вродливий, як Наркіс.
Ф е д е р і к о
Так сказав ти, Леонідо,
мов ревнуєш, не інакше.
Л е о н і д о
Ви ревнуєте?
Ф е д е р і к о
Аякже!
Він вродливий — дітись ніде.
Л е о н і д о
Та вона ж його не любить,
недоречна ваша ревність.
Ф е д е р і к о
Звідки в тебе тая певність?
Л е о н і д о
Ця красуня всіх вас губить,
бо байдужа і гордлива,
і нікого їй не шкода.

Ф е д е р і к о
Гордовита завжди врода.
Л е о н і д о
Та жорстокість невродлива.
— 62 —
Ч е л і о
Вже іде.
Р і к а р д о
Мов світ світає.
Ч е л і о
Ви підійдете, синьйоре?
Р і к а р д о
Підійду, але, на горе,
мій суперник теж чекає.
ЯВА ТРЕТЯ
Д і а н а, О к т а в і о, Ф а б і о, за ними М а р ч е л л а,
Д о р о т е я та А н а р д а, в накидках; ті, що й були.
Ф е д е р і к о
(Діані)
Я тут чекав, в надії вас зустріти.
Д і а н а
Мені приємно бачити вас, графе.
Р і к а р д о
І я, синьйоро, виглядаю вас,
я повсякчас до послуг вам готовий.
Д і а н а
Я дуже рада, дорогий маркізе,
спасибі вам.
Р і к а р д о
Царице мого серця,
я вам до гробу відданий.
Ф е д е р і к о
(до Леонідо)
Здається,
не бачити мені від неї ласки...

Л е о н і д о
Сміліше, пане, дійте без опаски!
Ф е д е р і к о
Ні, Леонідо, марна ця порада:
я бачу вже — вона мені не рада.
Виходять.
ЯВА ЧЕТВЕРТА
Зал у графининому палаці.
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о
О моя безумна мріє,
линеш ти крилато ввись...
Зупинися, зупинись!
Я дивлюсь, і серце мліє:
вітерець тебе розвіє...
Чи досяжна та мета?
Що ти скажеш, золота?
Може, брати те, що близько,
щоб не впав, буває, низько
той, хто високо літа?
Я тебе не винувачу,
мріє гордая моя,

хоч би й сталося, що я
через тебе все утрачу.
Ти закохана, я бачу,
цьому чудові я рад,
та чи буде з того лад?
Коли ні — скажи сіромі,
хай не ставить на соломі
діамантових палат.
Якщо я впаду в біду,
будем винні ми обоє;
що ж нам діяти з тобою?
Сміло я вперед піду,

згину в тебе на виду,
і мені не скажеш ти,
що боюсь я висоти,
що негідний я кохання,
що не рвуся без вагання
до жаданої мети.
Той, на кого нападуть,
має право одбиватись;
наше гасло: не здаватись,
зневажати долі лють
і свою верстати путь.
Як недолі не зупиним,
то обоє ми загинем:
ти — за гордий свій політ,
я — за те, що рвався вслід,
льотом звабленій орлиним.
Так лети ж, безстрашна мріє,
линь на зло усім смертям!
Важмо сміливо життям
за мету, що серце гріє,
що веселкою яскріє!
Линьмо разом навмання,
хай ніщо нас не спиня,
а судилося пропасти —
будь, що буде! Як упасти,
то вже з доброго коня!
ЯВА П'ЯТА
Т р і с т а н, Т е о д о р о.
Т р і с т а н
Вам послання шле Марчелла.
Ледве вийшла із в'язниці —
прагне з вами знов зустріться
ваша вірна наречена.
Я вручу листа без плати...
Чи, злетівши в емпіреї,

ви забули вже про неї,
не бажаєте і знати?
Це вже звичаї суворі,
ніби справді при дворі:
хто, як кажуть, угорі,
хто, як ви от, у фаворі,
в того завжди під дверми
повно люду, так і суне;
а одвернеться Фортуна12 —
всяк тіка, мов од чуми.
Щоб зарази не було,
може, лист побризкать оцтом?
Т е о д о р о
Ну тебе з твоїм юродством!
Дай його сюди, мурло,
хоч заразні в тебе руки.
_ Ну і ну!
12 Ф о р т у н а — богиня випадку і долі (ант. міф.), доля, випадок, удача.
Символом Фортуни було колесо, що вічно крутиться. В своїй репліці граф
Людовіко, щоб продовжити собі щастя, просить Фортуну зупинити колесо
долі.
(Читає).
"Моєму мужу
Теодоро". Мужу? Дуже
ти швидка на ції штуки!
От дурна!
Т р і с т а н
Авжеж, дурна.
Т е о д о р о
З висоти мого польоту
на таку дрібну істоту
я й не гляну, річ ясна.

Т р і с т а н
Бач, доп'явсь уже до неба
гордий красень Ганімед!
Будь ти й найсолодший мед,
зневажати мух не треба.
Ще учора, не секрет,
в вас була Марчелла пташка,
а тепер уже комашка.
Т е о д о р о
Спрямувавши смілий лет
аж до сонця золотого,
я дивуюсь взагалі,
як щось бачу на землі.
Т р і с т а н
Сперечатись ні до чого.
Що ж з листом робити?
Т е о д о р о
Знищу
(Рве листа).
— 67 —
Т р і с т а н
Ви порвали?
Т е о д о р о
Так, порвав.
Т р і с т а н
Нащо?
Т е о д о р о
Відповідь я дав
найкоротшу і найшвидшу.
Т р і с т а н
Ви жорстокі в ділі й слові.
Т е о д о р о
Я змінився за ці два дні.
Т р і с т а н
Ох, коханці навісні,

ви — аптекарі в любові!
Ви нанизуєте вряд
ті листи, немов рецепти:
recipe13 (прийняти себто)
заздрощів палючий яд
і фіалковий настій;
recipe, як став ти хворим,
ще й квасентус бурякорум,—
заспокійливий напій.
Recipe розлуку-злюку
й чайну ложку забуття;
помагав це пиття
вгамувати серця муку.
_ Recipe законний шлюб,
13 Recipe (лат.) — прийми (медичний термін, який вживається, коли приписують ліки).
солоденьку цю тинктуру,
щоб полегшити натуру
і смагу прогнати з губ.
Recipe небесний Signum14
Козерогіус — зане,
пацієнта mors15 морсне,
як із ліками не встигнем.
Recipe плаття й капоти,
гроші всі віддай купцю,
дві таблетки гаманцю,
щоб не хворів на сухоти.
Цілий рік рецепти ці
зберігаються звичайно;
як оплатять їх, негайно
рвуть на клапті папірці,
чи живе слабий, чи вмер...
Підвели і ви ту риску
і подерли цю записку,—
не до неї вам тепер.

Т е о д о р о
Видно, добре випив ти,
що поводишся так сміло.
Т р і с т а н
Ні, це вас, мабуть, сп'янило
прагнення до висоти.
Т е о д о р о
Кожен мусить мати долю,
але справді долю мав
тільки той, хто розпізнав
в добрий час її сваволю.
Або згину, або стану
_ скоро графом, де Бельфлор.
Signum (лат.) — знак.
Mors (лат.) — смерть.
Т р і с т а н
Жив колись один синьйор,
Цезар Борджіа16, мій пане,
і у нього був девіз:
"Цезар чи ніщо"; та скоро
гордовитого синьйора
віз чорт зна куди завіз.
Хтось про нього написав:
"Твій девіз відомий всім —
був ти Цезар, став нічим,
був ти паном і пропав".
Т е о д о р о
Я рішивсь без вороття,
хай тепер рішав доля —
так чи так!
ЯВА ШОСТА
Входять М а р ч е л л а і Д о р о т е я; вони не відразу
помічають Теодоро та Трістана.
Д о р о т е я
Твоя недоля

найщиріше співчуття
з-поміж челяді всієї
саме в мене виклика.
М а р ч е л л а
Завжди ти була чутка,
моя люба Доротеє,
та ще більше нас здружила
_ ця неволя навісна;
16 Ц е з а р Б о р д ж і а — герцог і кардинал, представник одної з найзнатніших римських родин, син папи Олександра VI, підступний політик, що вчинив цілу низку підлих злочинів. Помер 1507 р.
дружба в нас тепер міцна,
розірвать її несила.
Тільки ж бісової тіні
та Анарда, що сама
любить Фабйо без ума,
продала-таки графині
Теодоро і мене.
Д о р о т е я
Глянь, він тут.
М а р ч е л л а
О, мій хороший!
Т е о д о р о
Не підходь до мене, прошу.
М а р ч е л л а
Як, мій муж мене жене?
Я ж люблю тебе так щиро!
Т е о д о р о
Припини свої химери;
у палацах і шпалери
мають вуха; знай же міру!
Ти не знаєш, чом на них
місце дано цим фігурам?
Бо за ними попід муром
десь підслухувач притих.

Як царевич міг німий
закричать, що батька вбито,
так зуміють говорити
й ці фігури в час лихий.
М а р ч е л л а
Ти читав моє послання?
— 71 —
Т е о д о р о
Не читавши, розірвав.
При такому стані справ
мусив я порвать кохання.
М а р ч е л л а
То лежать від нього клапті?
Т е о д о р о
Так.
М а р ч е л л а
То ти порвав любов?
Т е о д о р о
Можу повторити знов.
Ти скажи мені, була б ти
щасливіша, якби ми
за ці любощі та жарти,
хоч вони чогось і варті,
опинились за дверми
цього дому?
М а р ч е л л а
Що я чую?
Т е о д о р о
Знай, Марчелло, що віднині
я у всім корюсь графині.
М а р ч е л л а
Зраду бачила лихую
я не раз в твоїх очах.
— 72 —
Т е о д о р о

Що ж, Марчелло, будь здорова!
Хоч прийшов кінець любові,
нам до дружби вільний шлях.
М а р ч е л л а
Що ти кажеш, Теодоро?
Я не вірю!
Т е о д о р о
Я кажу,
що у домі, де служу,
я не хочу поговору;
тут я виріс. Дай же спокій!
М а р ч е л л а
Теодоро, схаменись!
Ти жартуєш?
Т е о д о р о
Одчепись!
М а р ч е л л а
Боже милий!
Т е о д о р о
От морока!
(Виходить).
ЯВА СЬОМА
М а р ч е л л а, Д о р о т е я, Т р і с т а н.
М а р ч е л л а
Ох, Трістане! Як же так?

Т р і с т а н
О,
це примхливості зразок;
приклад він бере з жінок.
М а р ч е л л а
Із яких?
Т р і с т а н
Із тих, що м'яко
стелять.

М а р ч е л л а
Міг би ти сказать...
Т р і с т а н
Говорить про нього гріх вам;
я цієї шпаги піхва,
я цього листа печать,
я цього мандрівця костур,
я цього гусара кінь,
я цієї фігури тінь,
я цієї рівнини простір,
я цього віконця шибка,
я цього платана лист,
я цієї комети хвіст,
я цього музики скрипка,
я цього танцюри скік,
я цього мізинця ніготь,—
нам разом ходить і бігать,
нерозлучні ми повік.
(Виходить).

ЯВА ВОСЬМА
М а р ч е л л а, Д о р о т е я.
М а р ч е л л а
Що ти скажеш?
Д о р о т е я
Та нічого.
М а р ч е л л а
Як нічого?
Д о р о т е я
Просто так.
М а р ч е л л а
Ну, то я скажу.
Д о р о т е я
Однак
все це буде ні до чого.

Не забула я тих слів
про шпалери у палаці.
М а р ч е л л а
Нічого мені бояться,
в серці ревнощі і гнів!
Добре знаю, що графиня
до зальотників сувора,
та, здається, Теодоро
ніби жде благовоління,
ласки хоче засягти.
Д о р о т е я
Ой мовчи, це ти з досади.

М а р ч е л л а
Не прощу такої зради;
дорого заплатиш ти
За діла свої лукаві!
ЯВА ДЕВ'ЯТА
Ф а б і о; ті, що й були.
Ф а б і о
Тут, дівчата, секретар?
М а р ч е л л а
Ти жартуєш? От штукар!
Ф а б і о
Ну, піду ж його шукати...
Хитра ця любов, до ката!
Так, буває, лист несуть
адресату Теодоро,
а нема його — вручить
можна й Фабйо. Що ж робить?
Я приймаю без докору
від Марчелли зло й добро.
(Виходить).
ЯВА ДЕСЯТА
М а р ч е л л а, Д о р о т е я.

Д о р о т е я
Що ти коїш?
М а р ч е л л а
Із відчаю
що роблю — сама не знаю:
все горить в мені нутро.
Так Анарда любить Фабйо?
Д о р о т е я
Любить.
М а р ч е л л а
Відомщу обом
я за зло двократним злом!
Ще й не те зробить могла б я.
ЯВА ОДИНАДЦЯТА
Д і а н а, А н а р д а; ті, що й були.
Д і а н а
(Анурді)
Я ж кажу, що так годилось;
не твоя у тім вина.
А н а р д а
Справа ця така чудна,
що я зовсім розгубилась.
О, Марчелла тут, дивіться,
З Доротеєю говорить.
Д і а н а
Ох, вона мене заморить...
Ти, Марчелло, вийди звідси!
М а р ч е л л а
Ну, ходімо, Доротеє.

(Тихо).
Бачиш, як вона лютує,
що й мій вид її дратує.
Що це сталося із нею?
Марчелла й Доротея виходять.

ЯВА ДВАНАДЦЯТА

Д і а н а, А н а р д а.

А н а р д а

Можна щось сказать?

Д і а н а

Ну, можна.

А н а р д а

Ось що, пані, не у гнів:
ви нещасних женихів
знову мучите безбожно.
Ви черстві, як Анаксарта17,
як Лукреція, гордливі;
ви до них несправедливі...

Д і а н а

Далі й слухати не варто.

А н а р д а

Вам за когось треба йти.
Чим не пара вам Рікардо?

Д і а н а

_ Знов про нього ти, Анардо!

17 А н а к с а р т а — грецька дівчина, що відкинула любов юнака Іфіса. У відчаї хлопець повісився на дверях її дому. За те, як твердить легенда, що вона байдужно сприйняла його смерть, її було перетворено в камінь.

А н а р д а

Можна й кращого знайти.
Певно, щастя б вам приніс
благородний Федеріко.

Д і а н а

Той незграба й недоріка?

А н а р д а

Один — граф, другий — маркіз"
чом же їм така зневага?
Я не тямлю, хоч убий!

Д і а н а

Той скажений, той дурний,—

то за ким же перевага?
Ти ж, дурна, не зрозуміла:
я обох їх не терплю,
бо люблю когось, люблю
без надії...
А н а р д а
Боже милий!
Ви — і любите?
Д і а н а
Я жінка.
А н а р д а
Жінка з серцем ніби лід.
Сонця жар на сотні літ
заморозить ця крижинка.
Д і а н а
Ту крижину, мабуть, кину
я безрідному до ніг.

А н а р д а
Боже! Хто б це бути міг?
Д і а н а
Я від сорому загину,
як тобі його назву;
честь плямує це кохання.
Ох, не знаю, чи страждання
я таке переживу.
А н а р д а
Що ж, колись Семіраміда
закохалась в лошака,
Пасіфая — у бика;
то був сором, дітись ніде.
Чоловіка ж полюбить,
хоч якого, то не сором.
Д і а н а
В серці пристрасть ми поборем,

треба тільки захотіть.
От візьму і розлюблю.
А н а р д а
Як же так? Чи серце може...
Д і а н а
Може. Воля переможе,
бо не зна вона жалю.
З сусідньої кімнати чути музику і спів.
Хто там?
А н а р д а
Фабіо і Клара.
— 80 —
Д і а н а
Невесела їхня пісня.
А н а р д а
Та і пісня ж, як навмисне,
про кохання дивні чари.
Спів за лаштунками:
Любов нас губить, жалься, милий боже,
як серце любить, розлюбить не може.
О милий боже, нас кохання губить,
як серце любить, зроду не розлюбить...
А н а р д а
Ну, синьйоро, чули спів?
Не по-вашому виходить.
Д і а н а
В кого розум верховодить,
той володар почуттів.
Знаю я — аби схотіла,
зразу можу розлюбить.
А н а р д а
Хто здолає це зробить,
в того десь нелюдська сила.
ЯВА ТРИНАДЦЯТА
Т е о д о р о; ті, що й були.

Т е о д о р о
Фабіо мені сказав,
що мене ви викликали.
Д і а н а
Я чекаю дві години.
Т е о д о р о
О синьйоро, ви пробачте;
я готовий вам до послуг.
Д і а н а
Ти не раз, напевне, бачив
сватачів моїх обох.
Т е о д о р о
Так, синьйоро.
Д і а н а
Правда ж, гарні?
Що ти скажеш?
Т е о д ор о
Гарні, правда.
Д і а н а
В тебе я прошу поради,
важко вирішить самій.
За котрого вийти заміж?
Т е о д о р о
Що ж я можу вам порадить
в делікатнім цім питанні?
Хай вирішує ваш смак.
Той, кого мені за пана
ви дасте, і буде кращий.
— 82 —
Д і а н а
Ти не справдив сподівання,
не сказав своєї думки
про таку важливу справу.
Т е о д о р о
Що тут важить моя думка?

Хай порадить вам хтось старший
Ви спитайте у Октавйо,
у старого кастеляна;
він чималий має досвід.
Д і а н а
Хочу, щоб новий хазяїн
і тобі був до вподоби.
Як по-твоєму, Рікардо
за мого кузена кращий?
Т е о д о р о
Так.
Д і а н а
За нього й вийду заміж.
Повідом про це маркіза.
Графиня й Анарда виходять.
ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о
Несподіване нещастя!
Незвичайна переміна!
Необдумана ухвала!
Мрії, горді і величні,

от тепер пропав я з вами!
Сонце крила опалило
променем своїм безжальним,
щоб не рвався я зухвало
до блискучої омани.
Ця омана... Ох, Діано!
Як я міг словам ласкавим
безоглядно так повірить?
Ет, яке вже там кохання,
де нерівність між людьми!
Що ж, як очі ті лукаві
так охмарили мій розум...

О, вони причарували б
І самого Одіссея!18
Та навіщо всі ці скарги?
Сам я винен. Ну, нічого.
Що я, зрештою, втрачаю?
Скажем так: я був недужий,
ну, тіпала лихоманка;
мало що кому верзеться,
як лежить він у гарячці?
А тепер я знов здоровий;
геть же всі думки про графство!
Заверну я свого човна
до знайомого причалу,—
буде з мене і Марчелли,
нумо знов її кохати!
Як любить, то тільки рівних,
знайтеся пани з панами!
Та фантазія непевна,
як в повітрі дим, розтала;
як нема до льоту хисту,
_ в хмари нічого літати.

18 О д і с с е й — цар о-ва Ітаки, один з героїв Троянської війни, який після
її закінчення, повертаючись на батьківщину, здійснив довгу і небезпечну мандрівку. Про його пригоди розповідається в поемі Гомера "Одіссея".

ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА

Ф а б і о, Т е о д о р о.

Ф а бі о
Ти був уже в синьйори, Теодоро?

Т е о д о р о
Я був у неї і тобі приніс
хорошу новину: ми будем скоро
гуляти на весіллі. От сюрприз!
На шлюб нарешті зважилась синьйора.
Граф сватався до неї і маркіз,

вона маркіза вибрала.
Ф а б і о
На диво
розумний вибір.
Т е о д о р о
Звістку цю щасливу
мав я маркізові оце нести,
але згадав про тебе, любий друже.
Біжи до нього, Фабіо, лети —
дістанеш нагороду!
Ф а б і о
Дуже й дуже
тобі я вдячний. Скільки доброти!
Біжу. Мені це діло не байдуже,
маркізові тим паче. Треба вміть
графиню неприступну підкорить.
(Виходить).

ЯВА ШІСТНАДЦЯТА
Т р і с т а н, Т е о д о р о.
Т р і с т а н
Чи то правда, що я чув?
Коли так, погане діло!
Т е о д о р о
Певно, правда, як тобі
про мов сказали лихо.
Т р і с т а н
Знаю я молотників,
що графиню, мов копицю,
молотили в два ціпи,
а котрий із двох щасливший,
я того не знаю й досі.
Т е о д о р о
Вже вона зробила вибір,
ця крутілка, ця вертілка,

ця гнучка, витка хмелина,
березнева ця погода,
перемінна щохвилини,
ця прицюцькувата річка,
що тече угору з гирла,
ця химерниця, що в неї
по сім п'ятниць має тиждень,
ця Діана примху вата,
що на глум мене манила,
ще й на сміх мене спитала,
хто з тих двох мені миліший,
щоб за нього вийти заміж...
Я стояв, немов прибитий,
щось таке пробелькотів їй,
мов у тихім божевіллі,
а вона мені сказала,
що йде заміж за маркіза
і мене до нього шле
З цею вістю.
Т р і с т а н
То графиня
мужа вже знайшла?
Т е о д о р о
Як бачиш.
Т р і с т а н
Бачу я, що вам не смішки...
До печеного вогню
прикладати не годиться,
а то я б вам нагадав
мрії горді та величні,
що недавно надихали
ваше серце.
Т е о д о р о
Ох, ті мрії
видихаю я тепер...

Т р і с т а н
Ви самі у всьому винні.
Т е о д о р о
Винен, бо очам жіночим
нерозважно я повірив.
Т р і с т а н
А для наших почуттів
то отрута найстрашніша —
ті жіночі очі, пане...
— 87 —
Т е о д о р о
А мені тепера стидно,
хоч ти вір, хоч ні, Трістане,
стидно глянуть людям в вічі.
Ну, та бог з ним. Що було,
те пройшло. Єдиний вихід —
ту любов пустить в непам'ять.
Т р і с т а н
Будьте смирним і покірним,
поверніться до Марчелли.
Т е о д о р о
Та чи довго ж нам зійтися?
ЯВІ СІМНАДЦЯТА
входить М а р ч е л л а; вона спершу не помічає
Теодоро та Трістана.
М а р ч е л л а
Чи можна власне серце підманути?
Закоханим так важко прикидаться...
Встає іще живішою у згадці
любов, що ми бажавмо забути.
Душа не може сил в собі добути
любов'ю від любові лікуваться;
я намагалась, та даремна праця —
ті ліки, бачу, гірші від отрути.
Хотіла я за зраду відомстити,

та тільки дужче рану роз'ятрила,
хотіла в серці пломінь погасити,
— 88 —
але його ще більше розпалила...
Чи є якась надія, боже-світе?
Верни того, без кого жить несила.
Т е о д о р о
0 Марчелло...
М а р ч е л л а
Хто це?
Т е о д о р о
Я.
Зовсім ти мене забула...
М а р ч е л л а
А вина у тім чия?
Я душею мов заснула
1 ходжу як не своя.
Якби знов прийшла до себе,
все б я думала про тебе,
а щоб цього не було,
і собі, й тобі на зло,
не прокинуся, не треба.
Годі, хлопче, лицемірить,
що було, не буде знов.
Т е о д о р о
Я хотів лиш перевірить,
чи міцна твоя любов.
Хоч не хочу, мушу вірить,
що кохання й не було:
кажуть люди, на свіжинку
тебе зразу потягло.
— 89 —
М а р ч е л л а
Перевір, чи вірна жінка,
перевір, чи б'ється скло...

Так, ти майстер красних слів,
складно ти брехеньку сплів!
Я не вірю в перевірку,
знаю: золоту вивірку
ти спіймать собі хотів.
Ну, то як же полювалось?
Справа не така проста,
як у думці малювалось?
Показав звірок хвоста?
Не так сталось, як жадалось?
Що ти скажеш, Теодоро?
Щось не дуже-то бадьоро
став дивитись ти на світ...
Знов вернувсь до тих воріт,
од яких тікав учора?
Признаюсь: я навіть рада,
що так швидко на тобі
окошилась твоя зрада.
Т е о д о р о
Не радій моїй журбі,
люба, нащо нам ця звада?
Помста і любов, заміть,
вік противні одна одній:
коли любиш — вмій простить.
Переможець благородний
переможеним не мстить.
Збився на хвильку я з пуття,
нині, повен каяття,
знов тобі, моя хороша,
в серці збудженім приношу
ще сильніше почуття.
Не тому, що я не мав
там ніякої надії,
а тому, що зрячим став;
в цій шаленій веремії

наші мрії я згадав.
Вірю я — в душі своїй
теж кохання зберегла ти.
М а р ч е л л а
Я не хочу — боже крий! —
я не хочу руйнувати
гордий замок твоїх мрій.
Ще надія, кажеш, є?
Що ж, сміліш роби своє —
все завзятому удасться!
Ти своє ще знайдеш щастя,
я знайшла уже моє.
Так, я Фабйо полюбила,
як покинув ти мене;
він — не ти, та не в тім сила,
хай він гірший,— головне,
що за зраду відомстила.
Будь здоров, майбутній пане,
я вже йду.
Т е о д о р о
Постій! Чому ж...
М а р ч е л л а
Ще нас Фабіо застане,
а мені він — майже муж.
Т е о д о р о
Зупини її, Трістане!

Т р і с т а н
Звідки в вас, синьйоро, зло?
Що було, те загуло!
Знову він до вас вернувся,
щирим серцем пригорнувся —
Значить, зради не було.
Він не винен, бачить бог!
М а р ч е л л а

Одчепися!
Т р і с т а н
Та послухай...
ЯВА ВІСІМНАДЦЯТА
Входять Д і а н а та А н а р д а;
Теодоро, Марчелла та Трістан їх не помічають.
Д і а н а
(набік)
Знову тут вони удвох!
А н а р д а
(тихо Діані)
Від розмов тих в'януть вуха...
Вам досадно за обох?
Бачу я, це вас хвилює.
Д і а н а
Тихо! Тут зі мною стань.
(Набік).
Знов ревную, знов люблю я.
Діана й Анарда ховаються за портьєрою.

М а р ч е л л а
(Трістанові)
Я кажу тобі, одстань.
А н а р д а
(тихо Діані)
Бачте, це Трістан свашкує;
він їх хоче примирить
після сварки.
Д і а н а
Цей проноза
в печінках мені сидить.
Т р і с т а н
Знов прийшла коза до воза.
Знай, Марчелло, лиш на мить
йому очі засліпила

ця вродливиця пихата,
та його не захопила,
бо дурна, хоч і багата;
ти ж йому і досі мила.
То було таке кохання,
як комета. Йди сюди,
Теодоро.
Д і а н а
(набік)
Порівняння
красномовне.
Т е о д о р о
Ні, зажди,
сам я чув її признання —

іншого вона кохає...
Як же ти цього не втямиш?
Т р і с т а н
О! І цей вже починає!
Т е о до р о
Хай іде за Фабйо заміж.
Т р і с т а н
Що за люди, чорт вас знає!
Ну ж бо, годі! Лад і мир.
Дайте, пане, вашу руку!
Т е о д о р о
Ні, спасибі за науку.
Т р і с т а н
Ну ж, Марчелло... Ти не вір,
це він так. Не будь дурна!
Т е о д о р о
Я до неї з щирим серцем,
все сказав їй, а вона...
Т р і с т а н
А вона, бач, трохи з перцем,

так на зло вам витина.
М а р ч е л л а
Не на зло, а так і є.
Т р і с т а н
Цить! Ти знову за своє?
Навіжені ви обоє!
Т е о д о р о
Щоб мирився я з такою...
М а р ч е л л а
Грім мене нехай уб'є,
як із ним я помирюся!
Т р і с т а н
Не божись.
М а р ч е л л а
(тихо Трістанові)
Ще шах — і мат.
Відчуваю, що здаюся.
Т р і с т а н
То держись!
Д і а н а
(набік)
Ну й дипломат
цей лакей, як подивлюся!
М а р ч е л л а
Ну, пусти.
Т е о д о р о
Пускай.
Т р і с т а н
Біжи
хоч під три вітри, про мене.
Т е о д о р о
Та куди ж ти? Стій! Держи!

М а р ч е л л а
Я нікуди.

Т р і с т а н
От скажені!
Т е о д о р о
Люба!
Т р і с т а н
Боже поможи.
М а р ч е л л а
Чи могла ж я так піти,
любий мій?
Т е о д о р о
І я, як ти.
Будьмо разом, твердо стіймо!
М а р ч е л л а
Упади в мої обійми!
Т е о д о р о
Обійми мене й прости!
Т р і с т а н
Вдруге хай їх лихо мирить...
Нащо ж був весь тарарам?
А н а р д а
(тихо Діані)
Як подобається вам
цей концерт?

Д і а н а
Не можна вірить
ні мужчинам, ні жінкам.
Т е о д о р о
Більш мене не будеш мучить?
Т р і с т а н
О, усе пішло на лад,
вже ніщо їх не розлучить.
Фактор, бачте, завше рад,
як купцю товар усучить.
М а р ч е л л а

Як тебе я проміняю
чи на Фабйо, чи на кого,
хай на смерть мене скарав
твоя кривда!
Т е о д о р о
Я нікого,
окрім тебе, знать не знаю!
Якщо я тебе забуду,
небом проклятий хай буду,
хай од зради сам загину!
М а р ч е л л а
Хочеш змить свою провину?
Т е о д о р о
Жду покірно твого суду.
М а р ч е л л а
Ну, скажи, що всі жінки
некрасиві.
Т е о д о р о
Всі, крім тебе;
визнаю це залюбки.
М а р ч е л л а
Так. І все ж таки, мій Фебе,
я ревную. Ці думки
виявляти не годиться
тут, при людях...
Т р і с т а н
Не дивіться,
що я тут, кажу зарані.
М а р ч е л л а
Ну, скажи мені, що пані
поганюча.
Т е о д о р о
Як чортиця.
М а р ч е л л а
І дурна?

Т е о д о р о
Дурна, як гуска.
М а р ч е л л а
І суха?
Т е о д о р о
Немов тараня.
Д і а н а
(тихо Анарді)
— 98 —
Чуєш, що він там блягузка?
Неподобне глузування!
Ще і тая трясогузка...
Я їм зараз...
А на р д а
Май терпіння,
це ж незручно.
Т р і с т а н
Про графиню,
коли хочете, я вам
розповім ще дещо.
Д і а н а
Хам!
Мушу слухать це глумління?
Ух!
Т р і с т а н
По-перше...
Д і а н а
Мабуть, годі,
бо по-друге буде гірше.
М а р ч е л л а
Я піду вже, Теодоро.
Діана й Анарда виходять із своєї криївки;
Марчелла робить графині реверанс і виходить.
Т р і с т а н
Ой, графиня!

Т е о д о р о
(набік)
Ой, графиня!
Д і а н а
Теодоро...
Т е о д о р о
Я, синьйоро...
Т р і с т а н
(набік)
Утечу, поки не пізно,
буде тут і грому, й блиску!
(Виходить).
ЯВА ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА
Д і а н а, Т е о д о р о, А н а р д а.
Д і а н а
Принеси, Анардо, швидше
або столик, або бюрко;
продиктую я записку
своєму секретареві.
Т е о д о р о
(набік)
Вся душа у мене мліє...
Що, як чула вона все?
Д і а н а
(набік)
Знов любов моя шаліє,
бо її збудила ревність.
Він кохає покоївку,
хоч, здається, на кохання
прав я маю значно більше!
Ще вони й глузують з мене!
Т е о д о р о
(набік)
Шепче щось собі сердито...
Я ж казав, що у палаці

треба бути без'язиким,
бо шпалери мають вуха,
стіни можуть говорити.
А н а р д а
Нате вам маленький столик
і приладдя.
Д і а н а
Ну-бо, швидше,
Теодоро, приготуйся.
Т е о д о р о
(набік)
Я пропав, пропав навіки.
Д і а н а
Ну, пиши.
Т е о д о р о
Диктуйте.
Д і а н а
Стій,
так незручно — на колінах.
(Анарді).
Підмости йому подушку.
— 101 —
Т е о д о р о
Та нічого.
Д і а н а
Так зручніше.
Т е о д о р о
(набік)
Все разом — і гнів і ласка...
Справа дуже підозріла:
під коліна м'яко стеле
й може голову одрізать.
(Уголос).
Я готовий.
Д і а н а

Ну, пиши.
Т е о д о р о
(набік)
Господи, спаси й помилуй!
Діана сідає в високе крісло й диктує, Теодоро пише.
Д і а н а
"Коли вельможна особа освідчилась простому чолові-
кові, то дуже непристойно з його боку залицятися до
іншої; та хто не вміє шанувати свого щастя, нехай ши-
ється в дурні".
Т е о д о р о
Це і все?
Д і а н а
Оце і все.
Запечатай цю записку.

А н а р д а
(тихо Діані)
Що ви робите, синьйоро?
Д і а н а
Це такі любовні примхи.
А н а р д а
Та кого ж ви полюбили?
Д і а н а
Ще й питаєш! Дуже дивно.
Про любов мою в цім домі
вже говорить і каміння.
Т е о д о р о
Запечатав я цидулку,
от іще адресу тільки.
Д і а н а
Лист — тобі. Лише Марчеллі
не показуй; не годиться.
Прочитай його уважно,
може, дещо зрозумієш.

Діана й Анарда виходять.

ЯВА ДВАДЦЯТА

Т е о д о р о, згодом М а р ч е л л а.

Т е о д о р о

Чудасія, що й казати!
Ніби любить, тільки дивно:
раз на тиждень кров пускає.
Щось занадто вже нерівно
б'ється той любовний живчик.

Входить М а р ч е л л а.

М а р ч е л л а

Любий! Що вона хотіла?
Я стояла за дверима
і од ляку вся тремтіла.

Т е о д о р о

Та сказала, що тебе
хоче з Фабйо одружити;
написав я це листа,
щоб прислали вам на віно
грошей із маєтку.

М а р ч е л л а

Боже!
Що ти кажеш?

Т е о д о р о

Будь щаслива.
Але ти виходиш заміж,
пам'ятай же, що віднині
нам не личить зустрічатись.

М а р ч е л л а

Слухай!

Т е о д о р о

Пізно вже жаліти.

(Виходить).

ЯВА ДВАДЦЯТЬ ПЕРША

М а р ч е л л а сама.
М а р ч е л л а
Ні, цього не може бути,
я ніколи не повірю!
Знов його до себе надить
ця синьйора божевільна.
Він як те відро в криниці:
спуститься униз — по вінця
ласкою наллє лукава,
піде вгору — зразу виллє...
Ох, невдячний Теодоро!
Аби глянула графиня,
вже Марчеллу забуваєш!
Як поманить — мене кинеш,
прожене — ти знов до мене...
Доки ж муки ці терпіти?
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ДРУГА
Р і к а р д о, Ф а б і о, М а р ч е л л а.
Р і к а р д о
Ти ж бачиш, Фабйо, миттю я прибіг,
щоб за цю ласку їй подяку скласти,
припасти їй всепіддано до ніг.
Ф а б і о
Скажи, Марчелло, пані...
М а р ч е л л а
(набік)
Де взялась ти,
пекельна ревносте, всіх мрій моїх
губителько? Я у тяжкій напасті...

Ф а б і о
Ти йдеш чи ні?
М а р ч е л л а
Іду вже.
Ф а б і о

Скажеш їй,
що жде її господар наш новий.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ
Р і к а р д о, Ф а б і о.
Р і к а р д о
Зайди якось до нашої господи,
тобі я тисячу ескудо дам
іще й коня найкращої породи.
Ф а б і о
Я до могили буду вдячний вам.
Р і к а р д о
Це буде лиш частина нагороди;
ти не слуга, а друг мені, затям.
Ф а б і о
Спасибі.
Р і к а р д о
За цю послугу велику
тобі я не віддячуся довіку.

ЯВА ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА
Д і а н а; ті, що й були.
Д і а н а
Ви тут, маркізе?
Р і к а р д о
Де ж мені ще буть,
як ви до мене Фабіо прислали
із вісткою, що осіяла путь:
мене за мужа й за слугу обрали
ви, почуттів моїх незмінна суть,
мого життя єдиний ідеале!
Від тих святих, давно жаданих слів
я весь сп'янів, збезумів, ошалів...
Дозвольте ж ніжки вам поцілувати,
володарко довічная моя!
Д і а н а

Синьйоре, я й не думала вас звати,
Це жарт, чи що? Не розумію я.
Р і к а р д о
То що ж це, Фабйо?
Ф а б і о
Звідки маю знати?
Я виконав наказ секретаря.
Хіба б я сам наважився, синьйоро?..
Д і а н а
Виходить, в цьому винен Теодоро.
У нас, маркізе, знаєте, якось
була про вас і Федеріко мова;
я вас хвалила, от йому й здалось,
що руку я віддати вам готова;
— 107 —
він Фабіо послав до вас нащось.
Простіть помилку дурням.
Р і к а р д о
Ваше слово —
закон для мене. Та якби не тут,
дістав би чосу вісник-баламут.
Прощайте. Маю в серці ще надію
діждатися відплати за любов.
(Виходить).
Д і а н а
От бачиш, що ти наробив, тюхтію.
Ф а б і о
Та то ж не я, а ви на мене знов...
Д і а н а
Поклич секретаря.
(Набік).
Я шаленію
із ревнощів, а тут іще прийшов
цей франт, цей титулований паскуда.
Ф а б і о

(набік)
Пропав мій кінь і тисяча ескудо!
(Виходить).
ЯВА ДВАДЦЯТЬ П'ЯТА
Д і а н а сама.
— 108 —
Д і а н а
Любове, годі! Це страшна забава!
Поглянь, як жертва мучиться твоя.
Мені ти, певно, скажеш: "Це не я,
це тінь моя, її це чорна справа".
О ревносте, пораднице лукава,
трутизну ллєш ти в серце, мов змія;
загине через тебе честь моя,
її замінить вічная неслава...
Люблю його, хоч знаю, що я — море,
а він лиш човник, човничок хисткий.
Кому ж із нас страшніший буревій?
Любов чи гонор — хто кого поборе?
Так туго тятиву я нап'яла,
що трісне лук і вломиться стріла.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ШОСТА
Т е о д о р о, Ф а б і о, Д і а н а.
Ф а б і о
(тихо до Теодоро)
Ледь не вбив мене маркіз;
та найбільше я жалію,
що ті грошики пропали.
Т е о д о р о
Ти їх можеш відробити.
Ф а б і о
Ну?
Т е о д о р о
Ти ж знаєш, Федеріко
З горя мало не сказився,

— 109 —
як почув, що має успіх
тут маркіз. Біжи скоріше
і скажи, що шлюб розладився.
Граф за це тобі червінців
цілу торбу дасть.
Ф а б і о
Біжу!
(Виходить).
ЯВА ДВАДЦЯТЬ СЬОМА
Д і а н а, Т е о д о р о.
Т е о д о р о
Я з'явився на ваш виклик.
Д і а н а
Добре, що пішов той йолоп.
Т е о д о р о
Я читав, мабуть, з годину
той ваш лист і зрозумів,
що ви ним сказать хотіли.
Лиш з високої поваги
був із вами я несмілий,
як дурний, дивився мовчки
на велику вашу милість;
я збагнув свою провину
і насмілююсь одкрити,
що люблю вас — не гнівіться!
що люблю вас шанобливо.
Зрозумійте цей мій трепет...
— 110 —
Д і а н а
Я тобі охоче вірю.
Як би міг ти не любити
свою пані й господиню,
що добра тобі бажає
і тебе цінує більше

над усю домашню челядь?
Т е о д о р о
Знов я вас не розумію.
Д і а н а
Все тут ясно, Теодоро:
бережись переступити
от настільки певні межі
і свої пориви стримуй.
Од вельможної особи
незначному чоловіку
досить мати небагато
тої милості — хоч крихту,
щоб відчуть до себе шану,
Щоб довіку буть щасливим.
Т е о д о р о
Мушу я сказать, синьйоро
(вибачте мені за щирість),
що у ваших міркуваннях
часом світлі є проміжки,
а у поглядах — не знаю.
Нащо вам було живити
у душі моїй бентежній
ті принадливі надії?
Під вагою того щастя
я нездужав цілий місяць...
Гірко бачити цю долю,
тяжко зносити ці примхи:
як я трохи охолону,
в вас любов огнем жаріє,
як я знову розпалюся —
Зразу холодом повіє.
Знав би я одно, так ви ж
мов собака та на сіні
у відомій приповідці:
на Марчеллі оженитись

З ревнощів не даєте,
а як я її покину,
ви лиш мучите мене,
позбавлявши надії.
Так я далі жить не можу!
Або їжте, або киньте,
я вернуся до тієї,
котра любить мене щиро...
Грати в піжмурки доволі!
Д і а н а
До Марчелли? Неможливо.
Я кажу: цього не буде!
Можеш ти любити іншу,
будь-кого, лиш не Марчеллу.
Зрозуміло?
Т е о д о р о
Зрозуміло.
Бачу, хоче ваша милість
силоміццю розлучити
двох, що люблятьcя взаємно.
Та невже ж бо я повинен,
підкорившись вашій волі,
те любити, що не миле?
Ми кохаємося з нею,
і кохання наше чисте,
чисте й чесне.
Д і а н а
Підлий хаме!
Ладна я тебе убити!
Т е о д о р о
Що ви робите, синьйоро?
Д і а н а
Б'ю негідника по пиці.
Маєш! Маєш!
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМА

Ф е д е р і к о, Ф а б і о; ті, що й були.
Ф а б і о
(тихо до Федеріко)
Зачекайте.
Ф е д е р і к о
Правда, аж незручно ніби...
Ні, усе-таки ввійдімо.
Що тут діється, кузино?
Д і а н а
Часом сердиться господар,
як слуга в чім провиниться.
Ф е д е р і к о
Я гадав, моя синьйоро,
що, можливо, ви хотіли...
Д і а н а
Хочу дещо вам сказати.

Ф е д е р і к о
Чи зайти до вас пізніше?
Я, мабуть, невчасно втрапив.
Д і а н а
Саме вчасно, Федеріко;
не зважайте, то дрібниці.
Я вам дещо про маркіза
розповім. Зайдіть до мене.
(Виходить).
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТА
Ф е д е р і к о, Ф а б і о, Т е о д о р о.
Ф е д е р і к о
(тихо до Фабіо)
Фабйо...
Ф а б і о
Ну?
Ф е д е р і к о
Щось підозріле.

Чи не криється за гнівом
тут якась таємна втіха?
Ф а б і о
Їй же богу, я не знаю.
Дуже, пане, мені дивно,
що вона його побила;
не було цього раніше
із синьйорою ніколи.
— 114 —
Ф е д е р і к о
Бач, у крові вся хустина.
Федеріко й Фабіо виходять.
ЯВА ТРИДЦЯТА
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о
Яке ж ім'я цій грізній шурі-бурі,
як не любов? Та як вельможні пані
усі такі оприскливі в коханні,
то чи не краще нам любити фурій?
Нехай шляхетства кодекси похмурі
утіх не визнають, що рівно дані
людині кожній в будь-якому стані,—
та нащо ж потурать своїй натурі?
О ручко мила, що мене побила,
хотів би я тебе поцілувати,
хоч іти б мені іще й не те зробила...
Не думав я, що ти така завзята!
Але як ти такі узори пишеш,
то не любов'ю — ревнощами дишеш.
ЯВА ТРИДЦЯТЬ ПЕРША
Т р і с т а н, Т е о д о р о.
Т р і с т а н
Боягуз на поле бою
потрапляє після битви...
Я прийшов, як все скінчилось.

Т е о д о р о
Ой Трістане...
Т р і с т а н
Що за лихо?
Хустка в крові... Глянь!
Т е о д о р о
На пам'ять
часто нам любов ревнива
кров'ю пише.
Т р і с т а н
Добра пам'ять!
От так ревнощі! Аж смішно.
Т е о д о р о
Не дивуйся! Ця скажена
від бажання шаленіє,
та вволити це бажання
уважає за негідне.
От вона мене й побила,
їй страшне моє обличчя:
в нім, як в дзеркалі, відбилась
вся дурна її гординя.
Т р і с т а н
Не дивуюсь я, синьйоре,
як Джованна чи Лючія
З ревнощів мене лупцює,
рве даровану хустину,
чи роздряпує всю пику,
чи волочить за чуприну,
як узна, що в гречку скочив;
що ти хочеш од мужичок,
як валові в них панчохи
і ялові черевики?
Та коли так само чинить
велеможная графиня,—

це вже, вибачайте, свинство.
Т е о д о р о
Може, й так; та що я вдію?
То вона мене мов любить,
то готова з люті знищить;
від Марчелли віддаляє,
а до себе не наблизить;
як на неї не дивлюся,
знову вудочку закине...
Сміх і горе! Одне слово —
мов собака той на сіні:
сам не гам і вам не дам.
Я не знаю, що робити.
Т р і с т а н
Розкажу вам, пане, притчу.
Був колись учений лікар,
що не мав спокою в домі,
бо весь час сварилась-гризлась
його ключниця з слугою:
За сніданком, за обідом,
день і ніч йому ні спати
не давали, ні трудитись.
Раз якось той лікар з лекцій
у свій дім забіг на хвильку
(книжку взять, чи що,— не знаю)
і побачив диво дивне:
його ключниця з слугою
спочивала у обіймах.
"Слава богу! — мовив лікар.—
Хоч тепер у домі тихо!"
Так і в вас, напевне, буде
після сварок цих постійних.
ЯВА ТРИДЦЯТЬ ДРУГА
Д і а н а; ті, що й були.
Д і а н а

Теодоро...
Т е о д о р о
Що?
(Набік).
Прийшла вже,
упириця.
Д і а н а
Я хотіла
лиш дізнатись, що з тобою.
Т е о д о р о
Та нічого, ось дивіться.
Д і а н а
Тобі добре?
Т е о д о р о
Так.
Д і а н а
А де
"прошу пані"?
Т е о д о р о
Що ж просити,
як од вас одно я бачу —
кривду, кривду й ще раз кривду.
— 118 —
Д і а н а
Що ти знаєш!
Т е о д о р о
Та нічого.
Ваших слів не розумію,
а удари відчуваю;
мабуть, лиш на це я здібний.
Не люблю вас — вам досадно,
а люблю — ви знов у гніві,
як забуду — вам обидно,
а згадаю — ви сердиті,
як я скромний — нерозумний,

а як смілий — божевільний...
Доки ж так мені каратись?
Вбийте або дайте жити!
Д і а н а
Кров ішла?
Т е о д о р о
А то не йшла?
Д і а н а
Дай-но хусточку.
Т е о д о р о
Навіщо?
Д і а н а
Я візьму цю кров на спомин.
Там тобі Октавйо видасть
враз дві тисячі ескудо;
я уже розпорядилась.
Т е о д о р о
Це ж навіщо?
Д і а н а
Щоб ти міг
хусточку нову купити.
(Виходить).
ЯВА ТРИДЦЯТЬ ТРЕТЯ
Т е о д о р о, Т р і с т а н.
Т е о д о р о
Де ти бачив щось подібне?
Т р і с т а н
Справді, пане, дивовижа!
Т е о д о р о
Аж дві тисячі ескудо...
Т р і с т а н
За таку хорошу ціну
можна ляпаси хапати.
Т е о д о р о
Узяла мою хустину,

а то, каже, на нову.
Т р і с т а н
Це за кров вона платила;
значить, чесна молода
ваша ніздря.
— 120 —
Т е о д о р о
Укусила
й лащиться тепер, собака.
Т р і с т а н
Все це, мабуть, так скінчиться,
як у ключниці тієї
із слугою.
Т е о д о р о
Та якби ж то!
ДІЯ ТРЕТЯ
Вулиця.
ЯВА ПЕРША
Ф е д е р і к о, Р і к а р д о; трохи віддалік Ч е л і о.
Р і к а р д о
Била, кажете?
Ф е д е р і к о
Сам бачив.
Р і к а р д о
От так диво! А чому ж би?
Ф е д е р і к о
Провинився, мовляв, по службі...
Та в жінок такої вдачі,
як Діана, бить мужчину...
Щось тут, знаєте, не те.
Справи служби — то пусте,
іншу слід шукать причину.
Недарма цей Теодоро
став тепер таким бідовим.
Р і к а р д о

Всяко служать слуги вдовам.
Ф е д е р і к о
Не бояться й поговору!
Чи поможе їм утайка?
Виявляться всі грішки...
Тут мені про два горшки
пригадалась давня байка.
— 122 —
Як по річці йшов плавун
навесні, в час водопілля,
винесла на берег хвиля
горщик з глини і чавун.
Той, що з глини, мав десь толк
і, як тільки-но очунявсь,
од чавунного одсунувсь,
щоб його він не потовк.
От яка в цій байці сила:
із заліза чоловік,
жінка — з глини; і на стик
не лишиться глина ціла.
Р і к а р д о
Того дня як сам не свій
був я од її гордині,
і того, що бачу нині,
не помітив, мов сліпий.
Так, змінився Теодоро;
Звідки взявсь у нього паж,
Звідки коні, екіпаж
і розкішнії убори?
Певно, він її коханець...
Справа, бачиться, ясна.
Ф е д е р і к о
Що ж, чекати, поки взна
кожен неаполітанець
про ганьбу мойого роду?

Що з негідником зробить,
як по-вашому?
Р і к а р д о
Убить
і кінці сховати в воду.
Ф е д е р і к о
Це можливо?
Р і к а р д о
Безумовно!
Є такі, що цим живуть:
плату золотом беруть
і вертають кров'ю сповна.
Пошукаємо найманця,
він його одразу рішить!
Ф е д е р і к о
Та якби уже скоріше!
Р і к а р д о
Може, вдасться того ланця
ще сьогодні приколоть.
Ф е д е р і к о
(помітивши Трістана, що наближається з трьома
товаришами)
То не вбивці?
Р і к а р д о
Певно, вбивці.
Ф е д е р і к о
На погибель нечестивцю
їх прислав сюди Господь.
ЯВА ДРУГА
Т р і с т а н, у новому вбранні; Ф у р і о, А н т о н е л л о,
Л і р а н о; ті, що й були.

Ф у р і о
Сьогодні, друже, з тебе могорич;
ми сприснемо обнову цю чудову.

А н т о н е л л о
Звичайна річ, тобі платить, Трістане.
Т р і с т а н
За мною діло, братчики, не стане.
Л і р а н о
Ох же й костюмчик!
Т р і с т а н
Правда, песогірший.
Але це все — дурниці і дрібниці
порівняно із тим, що буде потім:
коли не переміниться фортуна,
я завтра — секретар секретаря.
Л і р а н о
Графиня, мабуть, дуже милостива
до твого пана?
Т р і с т а н
Так, у неї він
За праву руку; через нього й я
фавору сподобився доступити.
Та годі про фортуну, краще пити.
Ф у р і о
У цій корчмі мальвазія19 напрочуд,
_іще й адамові, як кажуть, слізки.
М а л ь в а з і я — сорт десертного грецького вина.
Т р і с т а н
Візьмімо грецького вина; мене
щось потягло якраз на грецьку мову.
Р і к а р д о
(тихо до Федеріко)
Отой смуглявий, бачте, жукуватий,
у них найстарший, мабуть, бо усі
до нього чемні, в'ються коло нього.
Гей, Челіо!
Ч е л і о
Я тут.

Р і к а р д о
Піди поклич
того жука.
Ч е л і о
(гукає Трістана)
Агов, добродію!
Не кваптеся так до святого дому;
мій пан маркіз щось мав вам казати.
Т р і с т а н
(до своїх хлопців)
Товариші, мене вельможа кличе,
повинен я спитать, чого він хоче.
Ідіть замовте сім чи вісім кварт,
і сиру не забудьте на закуску,
а я спитаю в нього, в чому річ.
А н т о н е л л о
Та не барися ж!
Т р і с т а н
Я лиш на хвилинку.
Фуріо, Антонелло та Ліpано виходять.
ЯВА ТРЕТЯ
Р і к а р д о, Ф е д е р і к о, Ч е л і о, Т р і с т а н.
Т р і с т а н
Що скажете, ясновельможний пане?
Р і к а р д о
На тебе, мій молодче, хто не гляне,
одразу одгадає, хто ти єсть.
Признайся, ти, мабуть, із тих людей,
що кокають людей?
Т р і с т а н
(набік)
Оце так штука!
Зітхальники графині тут удвох
щось замишляють. Треба прикидатись.
Ф е д е р і к о

Відповідай!
Т р і с т а н
Мені здалося спершу,
що панство з мого ремесла жартує;
аж бачу — ні. Клянуся всемогутнім,
який потугу смертному дарує,
у всім Неаполі немає шпаги,
що не тремтіла б од мого імення.
Назву себе — всім Гекторам я Гектор,
лиш не троянський, неаполітанський.
— 127 —
Ф е д е р і к о
Такого нам, Рікардо, саме й треба.
Ми не жартуємо, клянуся небом!
Якщо ти справді рук таких владика
і візьмешся убити чоловіка —
тебе чекає щедра нагорода.
Т р і с т а н
Червінців двісті, якщо вам не шкода.
Я й чорта вб'ю!
Р і к а р д о
Одержиш навіть триста,
та вбий його цієї ночі.
Т р і с т а н
Добре.
Скажіть кого і видайте завдаток.
Р і к а р д о
Чи знаєш ти графиню де Бельфлор?
Т р і с т а н
У неї в домі маю добрих друзів.
Р і к а р д о
Уб'єш ти в неї одного слугу?
Т р і с т а н
Уб'ю всіх слуг, уб'ю усіх служебок,
а скажете, то й коней переб'ю.

Р і к а р д о
Ні, ти повинен вбити Теодоро.
— 128 —
Т р і с т а н
Секретаря? Складна це річ, синьйори.
Як я дізнався, він вже не виходить
вночі із дому, певне, боячись
посланців ваших. Але й тут є вихід:
мене до нього кликали на службу.
Охоче я запрошення прийму
і так же щиро услужу, що він
одної ночі в бозі опочине,
а я лишусь без жодних підозрінь.
Ну, як задумано?
Ф е д е р і к о
У всьому місті
навряд чи знайдем другого такого,
щоб справив так уміло цю роботу.
Ставай туди на службу, уклади
його на спокій і до нас прийди.
Т р і с т а н
Мені потрібно зараз сто ескудо.
Р і к а р д о
Тим часом маєш п'ятдесят; як я
тебе побачу в домі у графині,
то дам тобі не сто, а кількасот.
Т р і с т а н
Мені, синьйоре, зайвого не треба.
Та поки що прощайте, ясне панство,
мене чекають друзі — Муролом,
Різун, Рукатий і Чортополох;
щоб не подумали чогось лихого.
Р і к а р д о
І правда. Будь здоров.
Ф е д е р і к о

Яка удача!
Р і к а р д о
Вважайте, Теодоро вже небіжчик.
Ф е д е р і к о
А гарний був із біса, вражий син!
Федеріко, Рікардо й Челіо виходять.
Т р і с т а н
Повинен пана я попередити.
Прощайте, друзі, прощавай, вино!
Піду додому, звідси далеченько.
Та чи не він ото сюди чвалає?
ЯВА ЧЕТВЕРТА
Т е о д о р о, Т р і с т а н.
Т р і с т а н
Куди це ви,синьйоре?
Т е о д о р о
Сам не знаю...
Таке зі мною діється, Трістане,
що всюди, світом нудячи, ходжу;
за хмарами десь сонце осіянне,
чи я ж його проміння спобіжу?
Ще вчора мав я ласку у Діани,
а нині зустрічаю, мов чужу.
Ні крихітки немає вже надії...
Ну що ж, нехай Марчелла злорадіє.

Т р і с т а н
Ходіть мерщій додому, не годиться,
щоб нас тут бачили удвох.
Т е о д о р о
Чому?
Т р і с т а н
Я зараз вам одкрию таємницю:
комусь потрібна ваша смерть.
Т е о д о р о

Кому?
Оце дивниця!
Т р і с т а н
Зовсім не дивниця;
я бачу тут політику пряму.
Граф і маркіз оце мене зустріли
і вбити вас уже підговорили.
Т е о д о р о
Вони, мене?
Т р і с т а н
Та, певно, догадались
по ляпасах, що їм не світить шлюб,
і от на мене, бачите, напались,
гадаючи, що з мене душогуб,
аж сто дублонів дати обіцялись;
я вже дістав завдаток за ваш труп.
Я їм сказав, що йду до вас служити,
щоб вас безпечно шпагою прошити.
Все склалось якнайкраще, так од згуби
упевнено я вас обороню.

Т е о д о р о
Навіщо це? Життя мені не любе,
доволі вже повільного вогню!
Я хочу вмерти.
Т р і с т а н
От іще рахуба!
Т е о д о р о
Я буду рад смертельному дапню...
Якби не стан, що ділить нас стіною,
Діана б одружилася зі мною,
а так вона за честь свою боїться
і у собі вбиває почуття.
Т р і с т а н
А помогти вам з нею одружиться?

Т е о д о р о
Тобі я був би вдячний все життя.
Та як?
Т р і с т а н
Відкриться може таємниця,
що ви — вельможі згублене дитя.
Коли такого батька вам знайду я,
графиня, думаю, не пошкодує.
Т е о д о р о
Авжеж що так!
Т р і с т а н
Старий граф Людовіко
тому вже двадцять років як послав
на Мальту сина, вашого тезка,
що небожем доводився магістру.
— 132 —
Попався він до маврів у неволю
і з того часу безвісти пропав.
Так от, цей граф — ваш батько, ну, а ви
його синок. Я справу цю влаштую.
Т е о д о р о
Гляди, Трістане, справа це серйозна —
життям і честю поплатитись можна.
Виходять.
ЯВА П'ЯТА
Зал у графининому палаці.
Т е о д о р о, Т р і с т а н.
Т р і с т а н
От ми і дома. Боже вам щасти!
Як ми це діло впорати потрафим,
уже сьогодні зробитесь ви графом.
(Виходить).
ЯВА ШОСТА
Т е о д о р о сам.
Т е о д о р о

Ні, щоб мене не вбила люта мука,
подамся десь до дальніх берегів...
Любов не знає зліших ворогів,
як забуття, як віддаль і розлука.
З очей ізникне любощів спонука —
і жар, дивись, у серці перетлів...
Одна розлука після цих жалів
душевного спокою запорука.
Там жде мене утіха забуття,
якої всякий пристрасно жадає,
хто, як і я, від любощів страждає.
Покину ж тут усе без вороття;
сховавшися в чужім далекім краї,
любов свою і муку поховаю.

ЯВА СЬОМА

Д і а н а, Т е о д о р о.

Д і а н а

Як ся маєш, Теодоро?
Вже полегшало тобі?

Т е о д о р о

Я кохаюся в журбі
і розважуся не скоро.
Не лякаюсь я недуги;
признаюся, навпаки:
про одужання думки
Завдають ще більше туги.
О благословенні болі,
що бальзам у душу ллють!
Не страшна і смерті лють
у такій заласній долі.
Лиш одного мені жаль:
мушу я в далекі далі
від натхненниці печалі
завезти мою печаль.

Д і а н а

Мусиш їхати? Чому це?
Т е о д о р о
Вбити хтять мене.
Д і а н а
І вб'ють.
Т е о д о р о
Кови смертнії кують
ті, що заздрять моїй муці.
Як дозволите мені,
я в Іспанію поїду.
Д і а н а
І минеться все без сліду...
Це розумно удвійні.
У далекому краю
ти свою розмаєш тугу,
я зроню сльозинку-другу,
Зате честі не вроню.
Граф ревнує, очевидно,
вже про все дізнався він...
Із усіх оцих причин
нам розстатись необхідно,
Їдь. Шість тисяч золотих
ти дістанеш на дорогу.
Т е о д о р о
Щоб забули ви тривогу,
їду. Падаю до ніг.
Д і а н а
Ну-бо, годі... Бо й мені
теж не легко. Йди вже.
Т е о д о р о
(набік)
Ах!
В неї сльози ув очах...

Д і а н а

Підеш ти коли чи ні?
Т е о д о р о
Я вже йду.
Д і а н а
Іди... Зажди!
Слухай...
Т е о д о р о
Що вам?
Д і а н а
Ні, нічого;
йди.
Т е о д о р о
Іду вже.
Д і а н а
(набік)
О тривого...
Чи кохання так завжди
мучить серце наше?
(Вголос).
Ну,
ти вже йдеш?
Т е о д о р о
Іду, Синьйоро.
(Виходить).

Д і а н а
Я покарана суворо.
Честь... Кляну тебе, кляну,
вигадко людська химерна!
Все нещастя через тебе,
честь! А може, так і треба,
може, й справді нас од скверни
тільки ти і бережеш?
Т е о д о р о вертає.
Т е о д о р о

Чи сьогодні їхать маю,
чи коли?
Д і а н а
Ах, я не знаю...
Але ти не знаєш теж,
що мені у цій журбі
тяжко й глянути на тебе.
Т е о д о р о
Пані, я прийшов по себе;
я ж при вас, не при собі.
Як без себе я поїду?
Поверніть мені мене!
Д і а н а
Годі вже... Це щось страшне!
Не випитуй, не вивідуй,
не верну, і не благай!
В серці, що скипає кров'ю,
честь змагається з любов'ю —
боротьбі не заважай!
їдь! Підвладні почуттям,
ми не знатимем спокою:
ти лишишся тут зі мною,
я з тобою буду там.
Т е о д о р о
Я вже йду, вельможна пані.
Б'ю чолом.
(Виходить).
ЯВА ВОСЬМА
Д і а н а сама.
Д і а н а
Прокляття їй,
тій вельможності моїй,
що вбива моє кохання!
Де ті очі, що сіяли
наче зорі серед ночі?

Він поїхав... Плачте, очі;
бачили, що купували.
Треба ж, очі, вам було
на нерівню задивлятись?
Ви не знали, з ким кохатись,
і собі, й мені на зло...
Тож пізнайте, як не знали,
ви тепер жалі жіночі:
дні і ночі плачте, очі;
бачили, що купували.
Може, скажете, що сонце
світить також на болото,
що його проміння злото
не брудниться в ополонці?
Виправдання це невдале,
я і слухати не хочу...

Хоч не хочу — плачте, очі;
бачили, що купували.

ЯВА ДЕВ'ЯТА

М а р ч е л л а, Д і а н а.

М а р ч е л л а

Якщо служба довгорічна,
щира й вірна, нелукава,
на відплату має право,—
буду дякувать вам вічно,
коли ви, синьйоро мила,
та відпустите служницю,
що, робивши, як годиться,
мимохіть вас прогнівила.

Д і а н а

Відпустить, кого? Куди?
Я тебе не розумію.

М а р ч е л л а

Я вам все, як є, відкрию.

Щоб позбутися біди,
Теодоро мій сьогодні
від'їжджає до Мадріда;
хай із ним і я поїду.
Д і а н а
Ти із ним? А він же згодний?
М а р ч е л л а
Як би я у вас просила,
щоб не мала його згоди?
Не наважилась би зроду!
— 139 —
Д і а н а
Що, із ним ти говорила?
М а р ч е л л а
Сам мене він попрохав.
Д і а н а
(набік)
Це зухвальство небувале!
М а р ч е л л а
Все ми з ним обміркували
аж до найдрібніших справ,
як удвох на кораблі
нам зручніше влаштуватись.
Д і а н а
(набік)
Мусить гонор тут сховатись —
справи вже занадто злі!
Та любов зуміє скоро
відвести і цей удар,
і з душі спаде тягар...
М а р ч е л л а
Ви дозволите, синьйоро?
Д і а н а
Ні, Марчелло, знай, без тебе
жити просто не могла б я...

Та і як ти кинеш Фабйо?
Він же молиться на тебе.
Вам, я бачу, саме впору
увійти в зв'язок подружній.
— 140 —
М а р ч е л л а
Мені Фабйо осоружний,
я кохаю Теодоро!
Д і а н а
(набік)
До яких страшних думок
це кохання нас доводить!
(Вголос).
Фабйо більш тобі підходить.
М а р ч е л л а
Пані...
Д і а н а
Годі балачок!
(Виходить).
ЯВА ДЕСЯТА
М а р ч е л л а сама.
М а р ч е л л а
Що може вдіяти моє кохання
проти цій тиранської сваволі?
Коритись силі мушу мимоволі,
даремні всі пручання й сперечання.
Сподіванки розвіялись зарання
від подиху ворожої недолі...
Любов моя — тендітний цвіт красолі,
недосвітом прибитий в час світання.
— 141 —
Втішали серце й душу ніжні квіти,
що сила зла оповила в жалобу;
любов розбилась об чужу жадобу.
Що може хвору душу оживити,

коли немає плоду по цвітінню,
коли кохана мрія стала тінню?
(Виходить).

ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Світлиця в домі графа Людовіко.

Г р а ф Л ю д о в і к о, К а м і л л о.

К а м і л л о

Щоб ваш рід не перевівся —
ради іншої немає.

Л ю д о в і к о

Старість вража налягає...
Ще б я, може, й оженився,
та якби ж воно знаття,
що напевне будуть діти;
страшно, піде правди діти,
одружитись без пуття.
Чоловік одно гада,
а виходить зовсім інше;
щоб не стало часом гірше...
При старому ж молода —
як на клені буйний плющ,
що із нього соки тягне;
клен нещасний сохне, чахне,
плющ пишається все дужч.
Ні, облишмо цю розмову,
бо вона ізнов мені
нагадала давні дні,
роз'ятрила рану знову.
Де дитя моє кохане,
мій синочок Теодоро?
Двадцять літ його я з моря
виглядаю...

ЯВА ДВАНАДЦЯТА

П а ж, згодом Т р і с т а н і Ф у р і о; ті, що й були.

П а ж

До вас, пане,
з Греції якийсь купець.
Л ю д о в і к о
Упусти його.
Паж виходить; за якусь хвилю з'являються Т р і с т а н
і Ф у р і о в грецькому перевдязі.
Т р і с т а н
При вході
миру й щастя цій господі
я бажаю. Хай творець
ниспошле вам те, чого
ви жадаєте найбільше.
Л ю д о в і к о
Дякую. Скажіть, відкіль же
прибули ви і чого?
Т р і с т а н
Я приїхав із Стамбула,
побував уже на Кіпрі
і в Венеції; везу я
килими й шовки персидські.
Та не тільки для торгівлі

у Неаполь я приїхав —
маю ще й родинну справу.
Ну і гарне ж ваше місто!
Поки там мої підручні
всі попродають тканини,
я ходжу собі й любуюсь
на цей город гордо-пишний,
що не має в світі рівні.
Л ю д о в і к о
Правда, пречудове місто
наш Неаполь?
Т р і с т а н
Правда. От що,

пане: батько мій покійний
був у Греції купцем
і, либонь, найбільше зиску
мав він із работоргівлі.
Раз в Астекліях на ринку
він купив малого хлопця;
хлопець той такий вродливий
був і гожий,— ну, здавалось,
неземне якесь створіння.
Він придбав його у турків,
що були його схопили
разом з іншими рабами
на галері десь мальтійській,
в Кефалонії, здається.
Л ю д о в і к о
Боже! Чуєш ти, Камілло?
Т р і с т а н
Батько хлопчика вподобав
і в свою узяв родину,
щоб зі мною і сестрою
ріс як рідний.
Л ю д о в і к о
Чоловіче!
Постривай... Ох, серце б'ється.
Боже правий!
Т р і с т а н
(набік)
Клює рибка!
Л ю д о в і к о
Ти скажи, як звали хлопця?
Т р і с т а н
Теодоро.
Л ю д о в і к о
Боже милий!
Серце чуло, що то він!

Сльози стримати несила...
Т р і с т а н
Так і ріс той любий хлопчик,
я ж кажу, у нас в родині;
З ним укупі виростала
і сестра Філімоклія,
і, як часто це буває,
діти змалку полюбились.
Як минуло їм шістнадцять
(батько саме був в од'їзді),
та любов дійшла до скутку:
всі помітили — сестричка
стала спереду горбата.
Теодоро, боячися
— 145 —
покарання, втік із дому
і лишив Філімоклію.
Батько мій, Катіборратос,
менше донькою журився,
більш за хлопцем побивався
і помер із горя, бідний.
Як сестра вродила сина,
ми дитину охрестили
(віра, бачте, в нас та сама,
тільки церква ніби інша)
і назвали Темістоклом;
нині це дитя вродливе
із сестрою пробував
у містечку Ксенобії.
Коли їхав я сюди,
я з собою взяв, між іншим,
Теодорові прикмети,
списані ретельно й пильно.
Я ходжу, питаю всюди,
аж одна стара грекиня,

що в моїм заїзді служить,
раптом каже: "А можливо,
Теодоро ваш — це син
пана графа Людовіко?"
Як зрадів я цій догадці!
Став шукати ваш будинок,
та мені вказали люди
помилково дім графині
де Бельфлор. Зайшов туди
і наткнувсь одразу...
Л ю д о в і к о
Мліє
вся душа.
Т р і с т а н
...на Теодоро.
Л ю д о в і к о
Теодоро!
Т р і с т а н
Він хотів був
утекти, але не зміг.
Спершу й я вагався, звісно,
він змужнів, змінився трохи.
Сіли ми, заговорили;
він соромився спочатку,
все просив, щоб я у місті
не розказував нікому,
що він був колись невільник,
це могло б йому пошкодить
і позбавити довіри.
Я й кажу: "А що, як ти .
вернеш свій законний титул,
що тобі належить зроду,—
будеш і тоді стидитись?"
Теодоро посміявся,
я ж до вас оце навідавсь,

щоб сказати те, що знаю,
і як справді свого сина
ви впізнаєте у ньому —
будьте, пане, милостиві
і до внука; хай сестра
у Неаполь з ним приїде,
не для того, щоб при вас
З вашим сином одружитись;
просто хай наш Темістокл
хоч разок побачить діда.
Л ю д о в і к о
Дай мені тебе обняти!
Вся душа моя радіє
і говорить кожним нервом,
що догадка ця правдива.
Сину, синку мій коханий,
згублена моя дитино!
Ось коли тебе знайшов я!
Ну, Камілло, що робити?
Мабуть, треба йти до нього?
К а мі л л о
Ну, а як же? Якнайшвидше!
Ви воскреснете душею
в синових палких обіймах!
Л ю д о в і к о
Буду я щасливий, друже,
як і ти зі мною підеш;
а як хочеш відпочити,
в мене в домі залишися —
він увесь тобі до послуг.
Я ж не можу більш терпіти...
Т р і с т а н
Я сходжу по діаманти,
що лишив там, у заїзді,
а тоді сюди вернуся.

Меркапонію, ходімо!
Ф у р і о
Шодімхоце, шанепаце.
Т р і с т а н
Шилодіце шитрехице!
— 148 —
Ф у р і о
Шудремуце!
Т р і с т а н
Шодімхоце.
Трістан і Фуріо виходять.
К а м і л л о
Ну і мова ж у них дивна!
Л ю д о в і к о
Швидше-бо ходім, Камілло.
Виходять.
ЯВА ТРИНАДЦЯТА
Вулиця.
Т р і с т а н всередині будинку, двері якого зачинені;
Ф у рі о знадвору, біля дверей.
Т р і с та н
(прочиняє двері)
Рушили?
Ф у р і о
Чухають пішки,
і карети не діждались!
Т р і с т а н
Що, як справді графським сином
виявиться Теодоро?
Ф у р і о
Коли справді так, то вийде,
що брехня твоя правдива.
— 149 —
Т р і с т а н
Забери оце лахміття,

треба скинуть його з себе,
щоб мене в такім одінні
хто знайомий не побачив.
Ф у р і о
Ну, давай.
Т р і с т а н
Яка то сила —
батьківська любов!
Ф у р і о
А де ми
знов зустрінемось?
Т р і с т а н
В хатині
тій, під берестом, ти знаєш.
Будь здоров!
Фуріо виходить.
ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА
Т р і с т а н сам.
Т р і с т а н
Яке то диво —
людський розум!
(Виходить на вулицю).
Бач, у мене
плащ підгорнутий був знизу,
мов підрясник той попівський;
тут би дещо помістилось

так, щоб міг я при потребі
за якісь ворота кинуть
той вірменський мій тюрбан
ще і грецьку ту хламиду.
ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА
Р і к а р д о, Ф е д е р і к о, Т р і с т а н.
Ф е д е р і к о
Це ж він і є, завзятий той харциз,

що обіцяв зарізать Теодоро.
Р і к а р д о
Мосьпапе! Ви ж казали, ваш девіз —
одвага й честь. То як же вам не сором?
Т р і с т а н
Але ж...
Ф е д е р і к о
Не забувайте, він маркіз,
я граф, а ви хто?
Т р і с т а н
Слухайте, синьйори,
що я скажу, а потім вже виніть.
Мені вдалось на службу поступить
до того Теодоро. Непробудно
засне у мене він у слушний час.
Якщо його заріжу я прилюдно,
то це лише скомпрометує вас.
Тут треба обережності, бо трудно
буває вивернутись інший раз.
Та я уже знайшов підхід до жертви;
уже, вважайте, ваш противник мертвий.

Він ходить-блудить цілий день сумний,
а на ніч замикається в покої;
буває часом ніби сам не свій,
турботою пригнічений тяжкою.
Одна лиш мить, один удар меткий —
і я його навіки заспокою.
Лиш ви мене, панове, не нагліть,
я сам підстережу ту слушну мить.
Ф е д е р і к о
Ну що ж, маркізе; чоловік надійний,
уже пробравсь, як бачите, у дім.
Його уб'є він.
Р і к а р д о

Я за це спокійний.
Вкладе на місці.
Ф е д е р і к о
Тихше говорім.
Т р і с т а н
Але ж мені на вчинок добродійний
потрібні гроші, ще десятків сім
ескудо. Коли матиму я коні,
втечу за милу душу від погоні.
Р і к а р д о
Та знайдеться. Візьміть цей гаманець,
а решта — як упораєте діло.
Т р і с т а н
Для блага ваших доблесних сердець
я наражаю власну душу й тіло...
Але на цьому годі вже, кінець.

Розстаньмося, щоб нас не підгляділи
З балкона графського.
Ф е д е р і к о
За це хвалю.
Т р і с т а н
Похвалите, як діло я зроблю.
(Виходить).
Ф е д е р і к о
Це битий жак!
Р і к а р д о
Він справу розуміє.
Ф е д е р і к о
Уб'є — і квит.
Р і к а р д о
Секретарю, молись!
ЯВА ШІСТНАДЦЯТА
Ч е л і о, Ф е д е р і к о, Р і к а р д о.
Ч е л і о

Небачена, нечувана подія!
Ф е д е р і к о
Що сталось, Чельйо? Не біжи, спинись.
— 153 —
Ч е л і о
Те сталось, що пропали ваші мрії...
Он люди, бачте, звідусіль стяглись
до дому того графа Людовіко.
Р і к а р д о
Що, він помер?
Ч е л і о
Та ні, на схилі віку
Загубленого сина він знайшов,
і всі спішать старого привітати.
Р і к а р д о
Нехай собі! А що ж ти там молов,
що ми обидва маєм жалкувати?
Ч е л і о
Та ви ж таки, господь вас поздоров,
З Діаною гадали шлюб узяти?
Тепер її, виходить, секретар —
син графа Людовіко.
Ф е д е р і к о
Грому вдар!
Р і к ар д о
Хто? Теодоро — графський син? Та як же
про це дізнались?
Ч е л і о
Справа це складна;
той так розповідає, той інакше...
Ф е д е р і к о
Прощай навіки, мріє чарівна!
Р і к а р д о
Пропало все!
Ф е д е р і к о

Іду туди.
Ч е л і о
Аякже!
Ф е д е р і к о
Гіркотну чашу вип'ю я до дна.
Р і к а р д о
І я піду за вами, Федеріко.
Ч е л і о
Подумати — син графа Людовіко!
Виходять.
ЯВА СІМНАДЦЯТА
Зал в графининому палаці.
Т е о д о р о, в дорожньому вбранні; М а р ч е л л а.
М а р ч е л л а
Ти вже їдеш?
Т е о д о р о
Так, пора.
Через тебе йду в вигнання;
із нерівними змагання
не. доводить до добра.

М а р ч е л л а
Кинь! Ця вигадка стара
прикрива нову оману.
Ти кохав лише Діану,
а мене ти не любив,
от і маєш. Заробив
За кохання добру шану.
Т е о д о р о
Я, Діану?
М а р ч е л л а
Ти загруз
у болоті безнадії,
розгубивши горді мрії...
Ох, зухвалий боягуз!

Боягуз, бо на союз
ти графині не схилив,
і зухвалий, бо посмів
високо сягнуть бажанням...
Між коханням і пишанням
гори зводяться снігів.
А мене утішить помста;
хоч тебе я і люблю,
та забуду,— не стерплю
ні від кого віроломства.
Дні минулого знайомства
пригадаєш ти колись,
будеш кликати: "Вернись!",
будеш каятись, та пізно,
як подивишся, що різно
наші стежки розійшлись.
Т е о д о р о
Цю промовивши тираду,
вийдеш ти за Фабйо заміж?
М а р ч е л л а
От і вийду! Не сльозами ж
відповідь давать на зраду.
ЯВА ВІСІМНАДЦЯТА
Ф а б і о; ті, що й були.
Ф а б і о
Дай очам своїм відраду
і сльозам не потурай!
Надивляйсь, Марчелло, знай:
бачиш милого востаннє.
Т е од о р о
Не ревнуй хоч на прощання
їду я в далекий край.
Ф а б і о
Справді їдеш?
Т е о д о р о

Та їй-богу!

Ф а б і о

Тут до тебе йде синьйора.

ЯВА ДЕВ'ЯТНАДЦЯТА

Діана, Д о р о т е я, А н а р д а; ті, що й були.

Д і а н а

Вже зібрався, Теодоро?

Т е о д о р о

Я хотів би не остроги —
крила почепить до ніг.

Д і а н а

Ви, дівчата, все уклали?

А н а р д а

Зроблено, як ви казали.

Ф а б і о

(тихо Марчеллі)
Справді їде?

М а р ч е л л а

Ні, на сміх.

Д і а н а

(тихо до Теодоро)
Слухай...

Т е о д о р о

Слухаю.

Д і а н а

О милий,
я люблю тебе, люблю,
а ти їдеш без жалю.

Т е о д о р о

Ви самі цього хотіли.

Д і а н а

Честь...

Т е о д о р о

Ви плачете?

Д і а н а
Ні, ні;
щось запорошило око.
Т е о д о р о
Не любов, бува?
Д і а н а
Ізбоку
видно краще, ніж мені.
Як вона і справді там —
із сльозою вийти має.
Т е о д о р о
Я, синьйоро, від'їжджаю,
та лишаю душу вам.
Сам поїду я, без неї,
хто зна, як там буду жить?
Гордій красоті служить
мушу вірною душею.
Я за вас життя віддам,
лиш скажіть!
Д і а н а
О день відчаю!
Т е о д о р о
Я, синьйоро, від'їжджаю,
та лишаю душу вам.
Д і а н а
О, ти плачеш?

Т е о д о р о
Та й мені ж
щось запорошило око.
Д і а н а
Не печаль моя жорстока?
Т е о д о р о
Може бути. Вам видніш.
Д і а н а

Там я деякі дрібниці
припасла тобі в баулі;
знайдеш дещо і в шкатулі —
може, десь тобі згодиться.
Їх на спомин ти візьми
і згадай колись, коханий:
"Це дарунок від Діани,
скроплений її слізьми".
А н а р д а
(тихо, Доротеї)
От біда! І він пропащий,
і вона.
Д о р о т е я
Чудне кохання!
А н а р д а
Руки тиснуть на прощання...
Ну й дурний! Лишався б краще.
Д о р о т е я
Він то що... От пані страм —
мов собака та на сіні.

А н а р д а
Гордощі у всьому винні!
Д о р о т е я
Сам не гам і вам не дам.
ЯВА ДВАДЦЯТА
Л ю д о в і к о, К а м і л л о; ті, що й були.
Л ю д о в і к о
Графине люба, хай велика радість
мені, старому, буде виправданням
за несподіваний оцей візит.
Д і а н а
В чім справа, графе?
Л ю д о в і к о
Як? Лиш ви одна

того не знаєте, що знає весь Неаполь?
Вмить розійшлась по місту новина,
і ледве я крізь тиск людей пробрався
до вас оце, щоб сина обійнять.
Д і а н а
Якого сина? Я не розумію.
Л ю д о в і к о
Хіба таки ніколи ви не чули,
що двадцять років тому я послав
синка свого до родичів на Мальту
і що його в полон взяли пірати
Алі-Баші?
Д і а н а
Пригадую, мені
про це розповідали.
Л ю д о в і к о
Аж тепер,
після стількох пригод, що пережив він,
мені нарешті сина повернуло
ласкаве небо.
Д і а н а
Я радію з вами,
мій любий графе.
Л ю д о в і к о
Коли так, синьйоро,
прошу мені взамін за новину
віддати мого сина; він-бо служить
у вас, свого не відаючи роду.
Шкода, що матері вже не застане...
Д і а н а
Ваш син у мене служить? Хто ж це? Фабйо?
Л ю д о в і к о
Ні, пані, Теодоро.
Д і а н а
Теодоро?

Л ю д о в і к о
Він.
Д і а н а
Господи! Яким же чином...
Можливо... Теодоро, ти скажи нам:
ти справді графів син?
Л ю д о в і к о
Це він і є?
Т е о д о р о
Подумайте, синьйоре...
Л ю д о в і к о
Ти моє
дитя, мій син, моя ти юна парість!
Ти повернувсь мою утішить старість...
Про що тут думати? В твоїх обіймах
помру спокійно.
Д і а н а
Чудо!
А н а р д а
О синьйоро!
Вельможний родом він, ваш Теодоро!
Т е о д о р о
Синьйоре, я збентежений без міри...
То я ваш син?
Л ю д о в і к о
Коли б не йняв я віри,
то досить тільки глянути на тебе —
і сумніви зникають. Такий самий
я в молодості був.
— 163 —
Т е о д о р о
Цілую ноги
і вас благаю...
Л ю д о в і к о
Не кажи нічого...

Я з радощів себе не тямлю. Боже!
Яку поставу, яку царську вроду
вділив ти спадкоємцю мого роду!
Ходімо, сину, в предківський наш дім,
оглянь свої маєтності. Ходім!
Розчиняться перед тобою брами,
славетними увінчані гербами.
Т е о д о р о
Синьйоре, я в Іспанію збирався...
Л ю д о в і к о
В Іспанію? Чудово! Тут вона вся,
в моїх обіймах!
Д і а н а
Я прошу вас, графе,
хай Теодоро трохи тут побуде,
отямиться, а потім вже до вас
в новім одінні прийде, щоб сплатить
синовній борг. Не хочу я, щоб звідси
виходив він при натовпі цікавих.
Л ю д о в і к о
Ви добре кажете; в подібних справах
потрібен такт. Я тут його лишаю,
та вас, синьйоро дорога, благаю
мені його до ночі повернути —
без нього я не зможу вже заснути.

Д і а н а
Даю вам слово.
Л ю д о в і к о
Будь здоров, мій сину
Т е о д о р о
Цілую ваші ноги.
Л ю д о в і к о
О Камілло,
тепер і вмерти можна!

К а м і л л о
Ну й красунь
ваш Теодоро!
Л ю д о в і к о
Одного боюсь —
що я із радощів ума рішусь.
Людовіко й Камілло виходять.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ПЕРША
Д і а н а, Т е о д о р о, М а р ч е л л а, Д о р о т е я,
А н а р д а та Ф а б і о.
Д о р о т е я
Ласку, паночку, явіть нам...
А н а р д а
Дайте, руки поцілуєм.
Д о р о т е я
Ми вас любимо й шануєм.

М а р ч е л л а
Знаєте, панам привітним
люди віддані душею.
Краще всіх нас обніміть!
Д і а н а
Гетьте, годі вам дуріть.
Ну... Марчелло, Доротеє!
Любий графе Теодоро,
дайте руку. Нам обом
нині ясно...
Т е о д о р о
Що рабом
вашим буду я, синьйоро.
Д і а н а
Слухайте... Всі вийдіть звідси,
ми тут хвильку вдвох побудем.
М а р ч е л л а
(тихо до Фабіо)

Ну?
Ф а б і о
Це все здається чудом.
Д о р о т е я
(тихо Анарді)
Що ти скажеш?
А н а р д а
Приповідці
про собаку, що на сіні,
вже кінець.
Д о р о т е я
Із'їсть сама?
А н а р д а
В цьому сумніву нема.
Д о р о т е я
Ласий шмат припав графині.
Марчелла, Фабіо, Доротея і Анарда виходять.
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ДРУГА
Д і а н а, Т е о д о р о.
Д і а н а
Ви не їдете?
Т е о д о р о
Я й сам
ще не знаю.
Д і а н а
Нагадаю:
"Я, синьйоро, від'їжджаю,
та лишаю душу вам".
Т е о д о р о
Сміється з переміни
в моїй долі?
Д і а н а
Зміни дивні.

Т е о д о р о

Ми тепер із вами рівні,
і негоже вам на кпини
підіймать мене.
Д і а н а
Та ні,
я кажу лиш — ви змінились.
Т е о д о р о
І цього б вам не хотілось?
Ви любили у мені
нижчу, бачиться, істоту
і тепер вам жаль, мабуть,
Зверхність ту свою забуть.
Д і а н а
Не поменшала й на йоту
в серці моєму любов.
Ми звінчаємось сьогодні,
якщо ви, звичайно, згодні.
Т е о д о р о
Ох, померти я готов...
Щастя, стій!
Д і а н а
О мить жадана!
Т е о д о р о
Я піду до мого дому
честь оддать отцю старому,
що зпайшов мене нежданo
і признав за свого сина
після тої Мальти й Кафи.
— 168 —
Д і а н а
До побачення, мій графе.
Т е о д о р о
До побачення, графине.
Д і а н а
Слухай...

Т е о д о р о
Що?
Д і а н а
Скажи ще: "Га?"
Що за тон? А де "синьйоро"?
Т е о д о р о
Ви забули надто скоро,
що я пан, а не слуга.
Д і а н а
Слід домовитись зарані,
щоб ніяких більш Марчелл
не було, щоб знав орел
лиш орлицю.
Т е о д о р о
У коханні
не принизиться людина
мого стану до служниці.
Д і а н а
Що це, натяк?
Т е о д о р о
Не гнівіться.

Д і а н а
Хто я вам?
Т е о д о р о
Моя дружина.
(Виходить).
Д і а н а
Чого ж іще бажати? Стій, Фортуно,
як каже Теодоро; щастя, стій!
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЯ
Ф е д е р і к о, Р і к а р д о, Д і а н а.
Р і к а р д о
У вас така тут радість, гомін, галас,
що ви забули друзів сповістити?

Д і а н а

Що вас цікавить? Все я вам скажу.

Ф е д е р і к о

Чи правда, що слуга ваш — син вельможі?

Д і а н а

Це справді так, шановнії синьйори,
і я від вас таїти не збираюсь,
що з графом Теодоро я вінчаюсь.
(Виходить).

Р і к а р д о

Ну, як вам це?

Ф е д е р і к о

Я з люті шаленію.

Р і к а р д о

Чому його не вбив той халамидник?

Ф е д е р і к о

Ось він іде.

ЯВА ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТА

Трістан, Федеріко, Рікардо.

Т р і с т а н

(набік)

Усе пішло на лад.
Хто б міг подумать — вигадка лакейська
обаламутила увесь Неаполь!

Р і к а р д о

Гей, Гекторе, чи як тебе там звати!

Т р і с т а н

По-справжньому я звуся Душохватом.

Ф е д е р і к о

Чому ж душа на небо не злетіла?

Т р і с т а н

Бо перейшла вона у графське тіло.

Р і к а р д о

Яка різниця?

Т р і с т а н
Як із вами я
про діло домовлявся, йшлось про те,
щоб я за триста впорав Теодоро,—
— 171 —
слугу, не графа, майте на увазі,
а вбити графа — справа складнувата;
тут, знаєте, потрібна більша плата.
Дорожче одного убить вельможу,
піж десять слуг, що й так уже доходять,
той з голоду, той з клопоту тяжкого,
а той із заздрощів...
Ф е д е р і к о
Коротше, скільки?
Але щоб сю ніч!
Т р і с т а н
Тисячу ескудо.
Р і к а р д о
Заплатимо.
Т р і с т а н
Завдаточок, панове.
Р і к а р д о
Цей ланцюжок.
Т р і с т а н
І грошики готові.
Ф е д е р і к о
Іду по гроші.
Т р і с т а н
Я іду по душу.
Лиш...
Р і к а р д о
Що?
Т р і с т а н
Мовчок! Я потай діять мушу
Рікардо і Федеріко виходять.

ЯВА ДВАДЦЯТЬ П'ЯТА

Т е о д о р о, Т р і с т а н.

Т е о д о р о

Я вже бачу, з ними ти
Знову розмовляв про вбивство?

Т р і с т а н

На все наше королівство
більших дурнів не знайти.
Ланцюжка дали мені
й тисячу дадуть ескудо,
щоб я вбив вас.

Т е о д о р о

Що ж це буде?
Натворив ти чортівні,
що аж страшно!

Т р і с т а н

Та коли б
чули ви, як молодецьки
джеркотав я там по-грецьки,
певне, ви мені дали б
значно більше, ніж ті дурні.
Грека — діло не складне,
коли хочте, основне —
імена такі культурні
хто вигадувати вміє:
Темістокл, Катіборратос,
Меркапоніос, Ксіпатос,

Піфія, Філімоклія...
Коли хто не знає греки,
то такі слова — товар
перший сорт.

Т е о д о р о

Та ти штукар...
Але скільки небезпеки

цей обман в собі таїть!
Що, як викриють облуду?
І без тисячі ескудо
голова з плечей злетить.
Т р і с т а н
Не журіться передчасно.
Т е о д о р о
Ти, Трістане, просто демон!
Т р і с т а н
Ці страхи ми переждемо —
все закінчиться прекрасно.
Т е о д о р о
Он іде сюди графиня.
Т р і с т а н
Я піду в свою криївку.
(Ховається).
ЯВА ДВАДЦЯТЬ ШОСТА
Д і а н а, Т е о д о р о; Т р і с т а н (у схованці)
Д і а н а
Чом ви не пішли до батька?

Т е о д о р о
Мою душу оступили
сумніви тяжкі й вагання;
я, мабуть, таки поїду
в ту Іспанію, коли
ваша ласка.
Д і а н а
Зрозуміло.
До Марчелли тягне душу?
Що ж, поважна це причина.
Т е о д о р о
Ет, Марчелла...
Д і а н а
Ну, а що ж?

Т е о д о р о
Я не знаю, чи годиться
говорити вам про це.
Д і а н а
Говоріть, хоч це принизить,
може, честь мою і гордість.
Т е о д о р о
Мій Трістан, якому хитрість
може пам'ятник воздвигнуть,
а облуда скласти гімни,
а дотепність присвятити
_ лабіринти20, захотівши
20 Л а б і р и н т и.— За переказами, на о-ві Кріт зодчий Дедал збудував лабіринт, куди цар Мінос помістив чудовисько Мінотавра. Слово "лабіринт",
що означало велику будову з багатьма химерно розташованими кімнатами,
дворами і переходами, вживалося для означення всього хитромудро заплутаного.
врятувать мене від муки
й знаючи, що Людовіко
втратив сина, склав ту казку
про мій рід. А я ж безрідний
сирота, батьки у мене —
власний розум, та освіта,
та перо. Хоч граф і вірить,
що я син йому, хоч міг би
я із вами одружитись
і довіку жить щасливо,—
та душевне благородство
не дозволить одурити
вас мені, моя синьйоро,
бо я зроду був правдивим.
Мабуть, справді буде краще,
як в Іспанію поїду;

вашій крові і любові
не зроблю тоді я кривди.
Д і а на
Вчинок мудрий — і дурний.
Мудрий тим, що ви явили
цим признанням благородство,
і дурний, бо не настільки
я дурна, щоб вас покинуть,
коли знайдена можливість
З вами шлюб узять як з рівним.
Щастя наше не в величчі,
а у тому, щоб душа
вільну й щиру мала втіху.
Я із вами одружуся,
а щоб ваш Трістан не видав
отієї таємниці,
я велю його схопити
сонного і утопити
у колодязі.
Т р і с т а н
(виходить із-за портьєри)
Овва!
Д і а н а
Хто тут?
Т р і с т а н
Хто? Це я, Трістан.
Я обурений без міри
тим, що є такі невдячні
люди ще на білім світі.
Я таке дістав їм щастя,
що за злото не купити,
а вони мене — топити!
Д і а н а
Ти підслухував?
Т р і с т а н

Не вийде!
Так я вам у руки й дався!
(Хоче йти).
Д і а н а
Йди сюди.
Т р і с т а н
Чого?
Д і а н а
Не бійся.
За твою дотепну байку
обіцяю, що вірніших
друзів ти не знайдеш в світі,
аніж я; лиш таємниці
ти не відкривай нікому.
Т р і с т а н
Нащо мав би я дзвонити?
Я собі не ворог.
Т е о д о р о
Що це?
В гості йде юрба шумлива?
ЯВА ДВАДЦЯТЬ СЬОМА
Л ю д о в і к о, Ф е д е р і к о, К а м і л л о,
Ф а б і о, М а р ч е л л а, А н а р д а, Д о р о т е я;
ті, що й були.
Р і к а р д о
(за сценою)
Хочемо і ми, синьйоре,
вашого провести сина.
Увіходять Л ю д о в і к о, Ф е д е р і к о, Р і к а р д о,
п о к о ї в к и т а с л у г и.
Ф е д е р і к о
(до Людовіко)
Весь Неаполь тут зібрався
до кортежу прилучитись.
Л ю д о в і к о

(до Теодоро)
З дозволу Діани, сину,
вже по тебе я приїхав;
жде внизу тебе карета
і шляхетства почет кінний.
— 178 —
Після довгої розлуки
ввійдеш ти у дім свій рідний
спадок предківський прийняти.
Д і а н а
Перш ніж звідси він поїде,
маю щось сказать вам, графе.
Знайте, я його дружина.
Л ю д о в і к о
Щастя мить! Спини, Фортуно21,
колесо своє примхливе!
Я знайшов замість одного
двоє діток.
Ф е д е р і к о
Що, маркізе,
побажаємо їм щастя?
Р і к а р д о
Теодоро, ви щасливі,
та не двічі — тричі. Знайте:
ревнувавши до графині
і хотівши вас убити,
я найняв цього харциза,
(Показує на Трістана).
що за тисячу ескудо
й цей ланцюг вас мав зарізать.
У кайдани шахрая!
Т е о д о р о
Ні, той не шахрай, хто вірно
_ свого пана захищає.
21 Ф о р т у н а — богиня випадку і долі (ант. міф.), доля, випадок,

удача.
Символом Фортуни було колесо, що вічно крутиться. В своїй репліці граф
Людовіко, щоб продовжити собі щастя, просить Фортуну зупинити колесо
долі.
Р і к а р д о
Хто ж він, цей таємний вбивця?
Т е о д о р о
Мій слуга. За те, що він
був до мене завжди щирим
і життя мені зберіг,
його, з дозволу графині,
я женю на Доротеї,
як Діана поженила
Фабіо й Марчеллу.
Р і к а р д о
Я дам Марчеллі добре віно.
Ф е д е р і к о
Я дам посаг Доротеї.
Л ю д о в і к о
Ну, а я уже графині.
Хай за нею син мій піде
і мої всі володіння.
Т е о д о р о
І на цьому, світлий зборе
вас прохаючи уклінно
не розносити по людях
мого роду таємниці,
ми комедію кінчаєм
про собаку, що на сіні.